

WYROK SĄDU POLUBOWNEGO W POSTĘPOWANIU CYWILNYM

Łukasz Błaszczak

BIBLIOTEKA SĄDOWA

Oficyna

a Wolters Kluwer business

W serii BIBLIOTEKA SĄDOWA ukazały się również:

Metodyka pracy sędziego cywilisty

Bogdan Bładowski

Pisma sądowe w sprawach cywilnych

Bogdan Bładowski

Środki odwoławcze w postępowaniu cywilnym

Bogdan Bładowski

Zażalenie w postępowaniu cywilnym

Bogdan Bładowski

Współpraca sądowa w sprawach cywilnych

i handlowych w Unii Europejskiej

Jacek Gołaczyński

Postępowanie w sprawach gospodarczych

Artur Żuk

Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy, t. I

pod redakcją Andrzeja Wróbla

WYROK SĄDU POLUBOWNEGO W POSTĘPOWANIU CYWILNYM

Łukasz Błaszczak

BIBLIOTEKA SĄDOWA

Oficyna
a Wolters Kluwer business

Warszawa 2010

Publikacja dofinansowana przez Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytetu Wrocławskiego

Recenzent:
prof. dr hab. Feliks Zedler

Wydawca:
Magdalena Stojek-Siwińska

Redaktor prowadzący:
Adam Choiński

Opracowanie redakcyjne:
„Littera” Maria Beata Wawrzyńczak-Jędryka

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2010

ISBN 978-83-264-0506-8

Wydane przez:
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Redakcja Książek
01-231 Warszawa, ul. Płocka 5a
tel. (022) 535 80 00
31-156 Kraków, ul. Zacisze 7
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
Księgarnia internetowa: www.profinfo.pl

Pracę dedykuję moim Synom: Jasiowi i Mikołajkowi

SPIS TREŚCI

Przedmowa	11
Wykaz ważniejszych skrótów	15
Rozdział I	
Wprowadzenie. Zagadnienia ogólne	21
1. Problematyka wyroku sądu polubownego jako przedmiot pracy	21
2. Źródła prawa w zakresie wyroku sądu polubownego. Znaczenie regulaminów arbitrażowych dla przedmiotowego zagadnienia	24
3. Regulacje prawne dotyczące wyroku sądu polubownego w wybranych państwach	36
3.1. Prawo niemieckie	36
3.2. Prawo austriackie	39
3.3. Prawo włoskie	39
3.4. Prawo francuskie	42
3.5. Prawo belgijskie	47
3.6. Prawo szwajcarskie	49
3.7. Prawo hiszpańskie	51
3.8. Federalne i stanowe prawo arbitrażowe w USA	53
3.9. Prawo angielskie	57
3.10. Podsumowanie uwag prawnoporównawczych	59
4. Wyrok a postanowienie sądu polubownego. Kwalifikowana postać orzeczenia arbitrażowego	60
5. Funkcje sądownictwa polubownego w kontekście wyroku arbitrażowego	64
5.1. Termin „funkcja” i jego znaczenie	64
5.2. Funkcja ochronna. Wyrok arbitrażowy jako rezultat udzielonej ochrony	67
5.3. Funkcja rozstrzygania sporów	69
5.4. Odciążenie sądowego wymiaru sprawiedliwości	70
6. Wyrok sądu polubownego a zagadnienie sądowego wymiaru sprawiedliwości, zasady prawa do sądu	70
6.1. Uwagi ogólne w zakresie pojęcia wymiaru sprawiedliwości w kontekście problematyki wyroku sądu polubownego	70
6.2. Prawo do sądu a wyrok sądu polubownego	75

Rozdział II

Charakter prawny wyroku sądu polubownego	80
1. Konceptualizacja problemu badawczego	80
2. Natura prawna wyroku sądu polubownego w poglądach doktryny obcej na wybranych przykładach. Główne koncepcje i założenia	81
2.1. Uwagi wprowadzające	81
2.3. Teoria umowna oraz teoria pośrednia i ich zwolennicy	82
2.3. Teoria procesowa i jej zwolennicy	86
3. Natura prawna wyroku sądu polubownego w poglądach polskiej doktryny (z uwzględnieniem okresu przedwojennego, międzywojennego, powojenne- go i współczesnego)	92
4. Przegląd poszczególnych teorii dotyczących charakteru prawnego arbitrażu z uwzględnieniem jego najważniejszych elementów	101
4.1. Uwagi ogólne (wprowadzające) w przedmiocie natury prawnej arbitrażu	101
4.2. Charakter prawny zapisu na sąd polubowny i postępowania arbitrażowe- go jako elementy istotne z punktu widzenia natury prawnej arbitrażu	103
4.2.1. Charakter zapisu na sąd polubowny w ujęciu teoretycznym (stano- wisko własne)	104
4.2.2. Charakter postępowania arbitrażowego. Ustalenie statutu postępo- wania polubownego w aspekcie międzynarodowym	114
4.3. Charakter prawny <i>receptum arbitrii</i>	123
4.4. Stanowiska własne w przedmiocie natury prawnej arbitrażu	126
5. Model teoretyczny natury prawnej wyroku sądu polubownego w postępowani- niu cywilnym	130
5.1. Wyrok sądu polubownego jako czynność materialnoprawna	133
5.2. Wyrok sądu polubownego jako szczególna postać działań prawnych	140
5.3. Wyrok sądu polubownego jako czynność postępowania arbitrażowego w systemie prawa procesowego cywilnego	141
5.3.1. Zjawisko judycjalizacji postępowania przed sądem polubownym (przejawy i elementy judycjalizacji, kwalifikacja postępowania, kwalifikacja czynności postępowania)	141
5.3.2. Problem kwalifikacji wyroku sądu polubownego do kategorii czynności procesowych. Próba podsumowania i zajęcia własnego stanowiska w przedmiotowej kwestii	159

Rozdział III

Procesowe aspekty wydania i istnienia wyroku sądu polubownego	169
1. Wydanie wyroku sądu polubownego	169
2. Nadanie ugodzie formy wyroku arbitrażowego	176
3. Istnienie wyroku sądu polubownego w znaczeniu procesowym	183
3.1. Wprowadzenie	183
3.2. Koncepcja elementów konstytutywnych decydujących o istnieniu wyroku sądu polubownego	188

3.3. Inne czynniki warunkujące istnienie wyroku sądu polubownego	196
3.3.1. Brak przymiotu arbitra	196
3.3.2. Wydanie wyroku w faktycznie istniejącym postępowaniu arbitrażowym	200
Rozdział IV	
Podstawy wyroku sądu polubownego	203
1. Pojęcie podstawy prawnej wyroku w założeniu ogólnym	203
2. Podstawa materialnoprawna wyrokowania przez sąd arbitrażowy (ustalenie właściwego prawa materialnego)	205
2.1. Problematyka wyboru prawa właściwego do merytorycznego rozstrzygnięcia sporu	207
2.1.1. Ustalenie prawa właściwego przy uwzględnieniu reguł prawa kolizyjnego	207
2.1.2. Teoria <i>lex arbitrii</i> i jej zastosowanie z punktu widzenia arbitrażu międzynarodowego	213
2.1.3. Potencjalny konflikt celów w prawie kolizyjnym arbitrażu międzynarodowego	221
2.1.4. Inne zagadnienie związane z kolizyjnoprawnym wyborem prawa ...	224
2.2. Zastosowalność wybranego przez arbitrów prawa przy rozpatrywaniu sporu	232
3. Pozostałe podstawy wyrokowania przez sąd arbitrażowy	235
3.1. Wprowadzenie	235
3.2. <i>Lex mercatoria</i> jako podstawa wyrokowania	236
3.2.1. Pojęcie i źródła <i>lex mercatoria</i>	236
3.2.2. „Negatywny wybór prawa” jako konkludentny wybór <i>lex mercatoria</i>	245
3.2.3. <i>Lex mercatoria</i> z punktu widzenia obcych sądów państwowych	246
3.2.4. <i>Lex mercatoria</i> jako podstawa wyroku sądu polubownego w świetle art. 1194 k.p.c. (dopuszczalność czy negacja)	250
3.3. Orzekanie na podstawie zasad prawa	250
3.4. Orzekanie na zasadach słuszności	256
3.4.1. Uwagi wprowadzające	256
3.4.2. Orzekanie na podstawie zasad słuszności a obowiązek uwzględniania zwyczajów i postanowień umowy	260
Rozdział V	
Anarodowy wyrok sądu polubownego	263
1. Teoretyczne założenia istnienia anarodowych wyroków sądu polubownego ...	263
1.1. Wprowadzenie	263
1.2. Teoria delokalizacji arbitrażu	266
1.2.1. Zjawisko delokalizacji arbitrażu	266
1.2.2. Różne aspekty zjawiska delokalizacji. Przypadek tzw. dryfujących orzeczeń (<i>floating awards</i>)	271

1.2.3. Delokalizacja a immunitet państwa	273
1.2.3.1. Uwagi wprowadzające. Postawienie problemu	273
1.2.3.2. Kwestie szczegółowe: pojęcie i rodzaje immunitetu państwa, immunitet a postępowanie arbitrażowe, immunitet a praktyka arbitrażowa	274
1.2.3.3. Zajęcie stanowiska w kwestii: immunitet a postępowanie arbitrażowe, immunitet a delokalizacja	283
1.3. Koncepcje anarodowych wyroków sądu polubownego	285
1.3.1. Wyrok sądu polubownego zakorzeniony w woli stron i nie związany z porządkiem prawnym	285
1.3.1.1. Zarys problematyki	285
1.3.1.2. Praktyka arbitrażowa na przykładzie wybranych wyroków ..	287
1.3.1.3. Zastrzeżenia teoretyczne	290
1.3.2. Wyrok sądu polubownego zakorzeniony w ponadpaństwowym (transnarodowym) porządku prawnym	291
1.3.2.1. Wprowadzenie. Pytanie o zasadność wyróżniania ponadpaństwowego porządku prawnego	291
1.3.2.2. Źródła transnarodowego porządku prawnego z perspektywy skuteczności wyroków arbitrażowych	293
1.3.2.2.1. <i>Lex mercatoria</i> jako źródło	293
1.3.2.2.2. Prawo międzynarodowe jako źródło	298
2. Zagadnienie anarodowego wyroku sądu polubownego w postępowaniu cywilnym. Teoretyczne ujęcie problemu	305
Rozdział VI	
Kontrola wyroku sądu polubownego	308
1. Pytanie o zasadność kontroli wyroku sądu polubownego	308
2. Kontrola wyroku sądu polubownego z punktu widzenia państwa pochodzenia	312
2.1. Uwagi wprowadzające	312
2.2. Kontrola wyroku sądu polubownego w państwie pochodzenia w świetle art. IX konwencji europejskiej	312
2.3. Integracja wyroku sądu polubownego z porządkiem prawnym państwa pochodzenia. Problematyka eksterytorialnego skutku kontroli wyroku sądu polubownego	317
2.4. Eksterytorialny skutek orzeczenia sądowego uchylającego wyrok sądu polubownego a przepis art. 1215 § 2 pkt 5 k.p.c.	337
2.5. Wyłączenie orzeczeń sądu państwowego o uznaniu wyroku arbitrażowego spod oddziaływania skutku eksterytorialnego	340
2.6. Modele optymalnej kontroli wyroku sądu polubownego. Propozycje ewentualnych rozwiązań	342
3. System sądowej kontroli wyroków sądu polubownego w postępowaniu cywilnym	345

3.1. Uwagi wprowadzające	345
3.2. Charakter prawny skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego jako środka służącego wzruszeniu wyroku arbitrażowego (stanowisko własne)	349
3.3. Charakter prawny postępowania o uznanie i stwierdzenie wykonalności.. ..	357
3.4. Pytanie o dopuszczalny zakres i metodę badania wyroku sądu polubownego w ramach kontroli prowadzonej przez sąd państwowy.....	362

Rozdział VII

Skutki wyroku sądu polubownego	374
1. Moc wiążąca wyroku sądu polubownego w świetle konwencji nowojorskiej	374
1.1. Pojęcie i podstawa (źródło) mocy wiążącej wyroku arbitrażowego	374
1.2. Przepis art. V ust. 1 lit. e KN jako punkt wyjścia dla określenia mocy wiążącej wyroku arbitrażowego	380
1.2.1. Uwagi wprowadzające	380
1.2.2. Moc wiążąca a skuteczność wyroku arbitrażowego	383
1.2.3. Środki prawne od wyroku arbitrażowego a jego moc wiążąca w świetle art. V ust. 1 lit. e KN.....	389
1.2.4. Rozważania w przedmiocie mocy wiążącej w znaczeniu materialnym i formalnym w świetle art. V ust. 1 lit. e KN	393
1.3. Moc wiążąca a skuteczność materialnoprawna umowy o arbitraż	397
1.3.1. Wpływ umowy o arbitraż na moc wiążącą wyroku arbitrażowego	397
1.3.2. Moc wiążąca a powództwo o świadczenie	400
1.4. Podsumowanie (stanowisko własne)	401
2. Skutki wyroku sądu polubownego w postępowaniu cywilnym	402
2.1. Koncepcja aktu złożonego jako podstawa do przypisania wyrokowi arbitrażowemu skutków procesowych	402
2.2. Koncepcja mocy prawnej wyroku sądu polubownego. Teoretycznoprawne ujęcie zagadnienia w kontekście skutków procesowych w postępowaniu cywilnym	406
2.3. Prawomocność wyroku sądu polubownego w postępowaniu cywilnym	410
2.3.1. Uwagi wprowadzające. Formalna i materialna koncepcja prawomocności wyroku sądu polubownego.....	410
2.3.2. Pytanie o istnienie rozszerzonej prawomocności w płaszczyźnie wyroku arbitrażowego a model rozszerzonego zapisu na sąd polubowny	419
2.3.2.1. Uwagi wprowadzające.....	419
2.3.2.2. Kwestie szczegółowe oraz rozstrzygnięcie problemu istnienia rozszerzonej prawomocności w kontekście wyroku sądu polubownego (stanowisko własne).....	422
2.4. Wykonalność wyroku sądu polubownego w postępowaniu cywilnym	426
2.4.1. Uwagi wprowadzające	426
2.4.2. Zjawisko <i>exequatur shopping</i>	429

2.4.3. Konkurencja wyroków sądu polubownego w przedmiocie uzyskania mocy wykonawczej. Problem uchylecia w państwie pochodzenia a wykonalności w państwie trzecim	432
2.4.3. Zasada <i>exequatur sur exequatur ne vaut</i> a wykonalność wyroków sądu polubownego	437
2.5. Skuteczność wyroku sądu polubownego w postępowaniu cywilnym	439
2.6. Wpływ wniesienia skargi o uchylecie wyroku sądu polubownego na prawomocność i wykonalność wyroku arbitrażowego	443
3. Problem skutków wyroku sądu polubownego przed jego uznaniem lub stwierdzeniem wykonalności albo w razie odmowy uznania lub stwierdzenia wykonalności (stanowisko własne)	444
Podsumowanie (wnioski końcowe)	450
Wykaz literatury	457

PRZEDMOWA

Niniejsze opracowanie stanowi efekt wieloletnich badań nad zagadnieniem wyroku arbitrażowego, jakie prowadziłem w Zakładzie Postępowania Cywilnego na Uniwersytecie Wrocławskim. Materiały zebrane przez ten okres stanowią dorobek nie tylko polskiego piśmiennictwa, ale i również doktryny obcej. Nie byłoby to możliwe, gdyby nie uprzejmość wielu osób, dzięki którym miałem możliwość kilkakrotnego wyjazdu na zagraniczne kwerendy naukowe i kompletowania tam bogatej literatury z przedmiotowego zagadnienia.

Badania naukowe nad problematyką wyroku sądu polubownego miałem honor czynić pod okiem Pani Profesor Elwiry Marszałkowskiej-Krześ (Kierownika wspomnianego Zakładu), której chciałbym w tym miejscu gorąco podziękować za wieloletnią opiekę naukową. Podziękowania pragnę również złożyć Panu Profesorowi Feliksowi Zedlerowi za udzielone wsparcie naukowe i za recenzję wydawniczą.

Nade wszystko jednak wyrazy głębokiej wdzięczności składam na ręce mojej Żony, Dominiki za okazaną cierpliwość, ale i także za zrozumienie dla mojego zaangażowania w pracę naukową i przygotowywanie niniejszej pracy.

W opracowaniu uwzględniono stan prawny oraz literaturę na dzień 31 maja 2010 r.

WYKAZ WAŻNIEJSZYCH SKRÓTÓW

Akty prawne

- d. k.p.c. – dawny Kodeks postępowania cywilnego z dnia 29 listopada 1930 r. (tekst jedn.: Dz. U. z 1932 r. Nr 112, poz. 934 z późn. zm.)
- k.c. – ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.)
- KE – konwencja europejska o międzynarodowym arbitrażu handlowym sporządzona w Genewie 21 kwietnia 1961 r. (Dz. U. z 1964 r. Nr 40, poz. 270)
- KN – konwencja nowojorska o uznawaniu i wykonywaniu zagranicznych orzeczeń arbitrażowych sporządzona w Nowym Jorku 10 czerwca 1958 r. (Dz. U. z 1962 r. Nr 9, poz. 41 z późn. zm.)
- k.p.c. – ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.)
- k.s.h. – ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz. U. Nr 94, poz. 1037 z późn. zm.)

Czasopisma, publikatory i inne

- AAA – American Arbitration Association
- AcP – Archiv für die civilistische Praxis
- ADR – ADR. Arbitraż i Mediacja
- AJCL – American Journal of Comparative Law
- AJIL – American Journal of International Law,
- ARIA – American Review of International Arbitration
- AIDI – Annuaire de l'Institut de Droit International.
- Arb. – Arbitration, The Journal of the Insitute of Arbitrators (London)
- Arb. Int. – Arbitration International
- Arb. J. – Arbitration Journal
- AUL – Acta Univeristatis Lodziensis
- AUMCS – Acta Universitatis Mariae Curie-Skłodowska
- AUNC – Acta Universitatis Nicolai Copernic
- AUW – Acta Universitatis Wratislaviensis

Biul. Arb.	– Biuletyn Arbitrażowy
b.m.w.	– bez miejsca wydania
Brit. Y.B. Int. L.	– The British Year Book Of International Law (Oxford)
b.r.w.	– bez roku wydania
Bull. ASA	– Bulletin de l'Association Suisse de l'arbitrage, Basel
Bull. ICC	– Bulletin de la Cour Internationale d'Arbitrage de la CCI
Civ. J.Q.	– Civil Justice Quartely, London
CJ	– belgijski kodeks sądowy (Code judiciaire)
Col.J.Trans.L.	– Columbia Journal of Transnational Law
D/Dalloz	– Recueil Dalloz
DIS	– Deutsche Institution für Schiedsgerichtsbarkeit
Dz. U.	– Dziennik Ustaw
e-Prz.Arb.	– e-Przegląd Arbitrażowy (Lewiatan Sąd Arbitrażowy)
ETS	– Europejski Trybunał Sprawiedliwości
FAA	– Federal Arbitration Act
FIUR	– Facultas Iuridica Universitatis Ressoviensis
Fordham Int. L. J.	– Fordham International Law Journal
GA	– Głos Adwokatów
Gl.	– Glosa
GP	– Głos Prawa
GS	– Głos Sądownictwa
GSP	– Gdańskie Studia Prawnicze
ICC (IHK)	– Międzynarodowa Izba Handlowa (<i>International Chamber of Commerce</i>)
ICLQ	– International and Comparative Law Quarterly
ICSID.Rev.FILJ	– ICSID Review-Foreign Investment Law Journal (Washington)
ILR	– International Law Reports
Int. Lawy	– International Lawyer
IPRax	– Praxis des internationalen Privat-und Verfahrensrechts
IPRG	– Gesetz über das Internationale Privatrecht
jedn.	– jednolity
Clunet	– Journal du droit international, Paris
J.Int.Arb.	– Journal of International Arbitration
J.Prax.Siedsch.	– Jahrbuch für die Praxis der Schiedsgerichtsbarkeit
JuS	– Juristische Schulung
JW	– Juristische Wochenschrift
KPP	– Kwartalnik Prawa Prywatnego
KSP	– Krakowskie Studia Prawnicze
NYIL	– Netherlands Yearbook of International Law
M. Prawn.	– Monitor Prawniczy
NCPC	– francuski kodeks postępowania cywilnego
NJW	– Neue Juristische Wochenschrift
NP	– Nowe Prawo

N.Pal.	– Nowa Palestra
NPC	– Nowy Proces Cywilny
NPN	– Nowy Przegląd Notarialny
NYULREv.	– New York University Law Review
orz.	– orzeczenie
OSA	– Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSN	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego
OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNCP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izby Cywilnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPika	– Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
Pal.	– Palestra
PE	– Problemy Egzekucji
PES	– Problemy Egzekucji Sądowej
PiP	– Państwo i Prawo
P.Not.	– Przegląd Notarialny
postan.	– postanowienie
poz.	– pozycja
PPC	– Polski Proces Cywilny
PPE	– Przegląd Prawa Egzekucyjnego
PPEur.	– Przegląd Prawa Europejskiego
PPG	– Problemy Prawne Górnictwa
PPH	– Przegląd Prawa Handlowego
PPHZ	– Problemy Prawne Handlu Zagranicznego
PPiA	– Przegląd Prawa i Administracji
PPPM	– Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego
p.p.m.	– prawo prywatne międzynarodowe
Pr.E.	– Prawo Europejskie w Praktyce
Pr. Sp.	– Prawo Spółek
PS	– Przegląd Sądowy
PSM	– Przegląd Stosunków Międzynarodowych
PUG	– Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
RabelsZ	– Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht
RdC	– Recueil des Cours de l'Academie de Droit International
RDAl	– Revue de droit des affaires internationales /International Business Law Journal Paris
Rej.	– Rejent
Rev. Arb.	– Revue de l'arbitrage
RBDI	– Revue belge de Droit International
RCDIP	– Revue Critique de Droit International Privé
RDIDC	– Revue de Droit International et de Droit Comparé

RIW/AWD	– Recht der Internationalen Wirtschaft/Außenwirtschaftsdienst des Betriebs-Beraters
R.Pr.	– Radca Prawny
RPiE	– Ruch Prawniczy i Ekonomiczny
RPEiS	– Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
RzZNPE	– Rzeszowskie Zeszyty Naukowe „Prawo-Ekonomia”
SA	– Sąd Apelacyjny
SC	– Studia Cywilistyczne
Schw. Jb. Int. R.	– Schweizer Jahrbuch für Internationales Recht
SIS	– Studia Iuridica Silesiana
Śl. Prac.	– Służba Pracownicza
SJZ	– Schweizerische Juristen Zeitung
SN	– Sąd Najwyższy
SP	– Studia Prawnicze
SPE	– Studia Prawno-Ekonomiczne
St.et.Doc.	– Studia et Documenta
St.Iur.	– Studia Iuridica
SZIER	– Schweizerische Zeitschrift für internationales und europäisches Recht
TGM	– Technika i Gospodarka Morska
TUJICL	– Tulane Journal of International and Comparative Law
uchw.	– uchwała
U.Law.R.	– Uniform Law Review
VJIL	– Virginia Journal of International Law
WAMR	– World Arbitration & Mediation Review
WBRv	– Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (Niederlande)
WHZ	– Wiadomości Handlu Zagranicznego
wł. k.p.c.	– włoski kodeks postępowania cywilnego
WP	– Wiadomości Prawnicze
WPP	– Wileński Przegląd Prawniczy
YCA	– Yearbook of Commercial Arbitration
YILC	– Yearbook of the International Law Commission
z.	– zeszyt
ZBJV	– Zeitschrift des Bernischen Juristenvereins
Zb. Orz.	– Zbiór Orzeczeń
ZfI	– Zeitschrift für Insolvenzrecht
ZfR	– Zeitschrift für Rechtsvergleichung, Int. Privatrecht und Eurparecht
ZNIBPS	– Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego
ZNUAM	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza
ZNUG	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Gdańskiego
ZNUŁ	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego
ZN UKSW	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego
ZNUJ	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego

ZNUJ PWiOWI	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej
ZNUMK	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika
ZNUWr	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego
ZPO	– Zivilprozeßordnung
ZSR	– Zeitschrift für Schweizerisches Recht, Basel
ZZP	– Zeitschrift für Zivilprozeß, Köln

WPROWADZENIE. ZAGADNIENIA OGÓLNE

1. Problematyka wyroku sądu polubownego jako przedmiot pracy

W dzisiejszej dobie sądownictwo polubowne zaczyna odgrywać znaczącą rolę w rozwiązywaniu sporów nie tylko na płaszczyźnie krajowej, ale i międzynarodowej. Arbitrażem zaczynają się interesować nie tylko przedstawiciele wolnych zawodów (praktycy), ale przede wszystkim naukowcy, którzy w tym zagadnieniu dostrzegają olbrzymi bagaż problemów teoretycznych. W konsekwencji rośnie też liczba publikacji na temat sądownictwa polubownego w postaci czy to artykułów, czy też opracowań książkowych. W ostatnim czasie ukazały się znakomite opracowania: *Arbitraż handlowy*, Warszawa 2010 (pod red. A. Szumańskiego), które stanowi pracę zbiorową, czy też monografia pt. *Sąd arbitrażowy*, Warszawa 2009 (autorstwa T. Erecińskiego i K. Weitza). Dodatkowo także w latach osiemdziesiątych ukazały się książki, takie jak: *Sądownictwo polubowne w PRL*, Warszawa 1987 (autorstwa S. Dalki); *Międzynarodowy arbitraż handlowy*, Warszawa 1984 (autorstwa L. Łabędzkiego); czy też *Uznawanie i wykonywanie zagranicznych orzeczeń arbitrażowych w Polsce*, Warszawa 1988 (autorstwa B. Wysockiej). Te ostatnie prace odnoszą się do poprzednio obowiązującej regulacji i nie odzwierciedlają obecnie jawiących się problemów związanych z instytucją sądownictwa arbitrażowego. Można zatem powiedzieć, że polska literatura, gdy chodzi o przedmiotowe zagadnienie, odbiega znacznie od literatury obcej, szczególnie wówczas, kiedy porównamy ją z niemiecką czy francuską. Za tym z kolei idzie wyraźny brak dogmatycznej analizy wielu problemów wiążących się z sądownictwem polubownym – które ujęte w jedną całość stanowi niezwykle ciekawą figurę prawną (znaną od najdawniejszych czasów¹). Na instytucję sądownictwa arbitrażowego składają się określonego rodzaju elementy, wśród których można wyróżnić kreujące i kształtujące. Do elementu kreującego niewątpliwie należy zaliczyć zapis na sąd polubowny (określany w niniejszym opracowaniu również jako

¹ Zob. M. Żołnierczyk, *Rzymskie sądownictwo polubowne (okres przedklasyczny i klasyczny)*, Lublin 1978, s. 16 i n.; J. Rominkiewicz, *Kilka uwag na temat prywatnego i publicznego postępowania polubownego w Atenach* (w:) *Postępowanie polubowne w dziejach. Materiały IX Konferencji historyków państwa i prawa, Przemysł 7–10 lipca 2005*, Wrocław 2006, s. 12 i 13; R. Wojciechowski, *Arbiter w prawie rzymskim* (w:) *Postępowanie polubowne w dziejach...*, s. 17.

umowa o arbitraż lub umowa arbitrażowa – co wiąże się z posługiwaniem tego rodzaju terminologią w źródłach międzynarodowych i opracowaniach zagranicznych). Zaś do elementów kształtujących istotę zaliczymy postępowanie przed sądem arbitrażowym, umowę *receptum arbitrii* czy też wyrok arbitrażowy (wyrok sądu polubownego lub inaczey orzeczenie arbitrażowe² – przy czym użyta przeze mnie nazwa jest kwestią przyjętej w opracowaniu konwencji, która w żadnej mierze nie powinna budzić wątpliwości terminologicznych³). Co istotne, elementy te mogą być poddane badaniu w sposób samodzielny i zasadniczo autonomiczny. Każdy z tych elementów może stanowić przedmiot opracowania monograficznego.

Powstaje więc pytanie, dlaczego wybrałem ten właśnie temat? Zdecydowałem się na opracowanie zagadnienia wyroku sądu polubownego, ponieważ kumuluje ono w sobie niestychanie dużą liczbę problemów teoretycznych na różnych płaszczyznach. Niestety stan dorobku nauki polskiej w zakresie jakiegokolwiek refleksji teoretycznej na temat wyroku sądu polubownego pozostaje w dużej mierze niezadowalający. Jedyną pracą, która do tej pory się ukazała i bezpośrednio odnosiła do orzeczenia arbitrażowego, była monografia B. Wysockiej przywołana powyżej. Opracowanie to jednak poddawało analizie wyłącznie aspekt uznania i wykonania zagranicznych orzeczeń sądu polubownego w świetle konwencji nowojorskiej i nie tylko. Brakuje tym samym opracowania, które dogłębnie poddawałoby analizie naturę prawną wyroku arbitrażowego, jego istotę (z uwzględnieniem płaszczyzny międzynarodowej) oraz zakres i formę kontroli czy wreszcie skutki, jakie wyrok arbitrażowy wywołuje w postępowaniu cywilnym. W tym bowiem względzie niewątpliwie jest luka tematyczna, którą poprzez moje opracowanie chciałbym wypełnić – mając nadzieję, że mi się to uda. Wybór problemów nie był przypadkowy, wyszedłem z założenia że nie wszystkie aspekty związane z wyrokiem arbitrażowym wymagają pełnego omówienia i dlatego też w pewnych kwestiach ograniczyłem się jedynie do ich zasygnalizowania lub też zostały one zupełnie pominięte. Wnikliwe zbadanie i szczegółowe przedstawienie wyroku sądu polubownego w najszerszym znaczeniu tej nazwy, wymagałoby od mnie podjęcia pracy o ogromnej intensywności i w konsekwencji mogłoby w razie powodzenia tej pracy (co nie jest pewne), przekroczyć granice tolerancji Czytelnika. Dlatego też jedynym sposobem rzetelnego, naukowego podejścia do problematyki wyroku sądu polubownego było wybranie tych właśnie problemów, które są najbardziej doniosłe, a jednocześnie wywołują największe wątpliwości. Świadomie pomijam omówienie takich zagadnień, jak: rektyfikacja wyroku, rodzaje wyroków (poza pewnym zasygnalizowaniem), postępowanie o uznanie bądź stwierdzenie wykonalności, postępowania ze skargi o uchylenie wyro-

² Mówiąc o orzeczeniu arbitrażowym utożsamiam ten termin z wyrokiem mając świadomość, że może on wiązać się również z postanowieniem wydawanym przez sąd arbitrażowy.

³ Nie zmienia tego okoliczność, iż tytuł VI części piątej brzmi „Wyrok sądu polubownego i zakończenie postępowania”, podczas gdy sama część piąta zatytułowana jest „Sąd polubowny (arbitrażowy)”. Tak więc w odniesieniu do postępowania, umowy czy też wyroku dopuszczalne jest użycie formy przymiotnikowej, czyli: postępowanie arbitrażowe, umowa arbitrażowa czy wreszcie wyrok arbitrażowy i bynajmniej nie stanowi to błędu terminologicznego. Tym bardziej poprzez tego rodzaju określenie nie następuje ani wprowadzanie Czytelnika w błąd, ani skojarzenie tychże elementów z jakąś inną instytucją prawną. Natomiast gdy chodzi o orzeczenie arbitrażowe, to tego rodzaju sformułowaniem posługuje się zarówno konwencja nowojorska o uznaniu i wykonywaniu zagranicznych orzeczeń arbitrażowych, jak i konwencja europejska o międzynarodowym arbitrażu handlowym oraz prawo modelowe UNCITRAL.

ku sądu polubownego. Po pierwsze – miałem już możliwość zajęcia stanowiska w odniesieniu do tych zagadnień, zaś z perspektywy wyroku arbitrażowego interesowała mnie kwestia jedynie samego charakteru skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego i postępowania o uznanie lub stwierdzenie wykonalności. Wiązało się to jednakże z tym że charakter tych instytucji niewątpliwie wpisuje się w płaszczyznę rozważań na temat kontroli rozstrzygnięcia arbitrażowego. Po drugie – co istotne – to złożoność problematyki wskazanych zagadnień sprawia, że każde z nich wymagałoby odrębnego monograficznego opracowania. Natomiast wnikanie w tę materię mogłoby jedynie doprowadzić do naruszenia spójności wywodów w niniejszej pracy. W konsekwencji także do tego, iż analiza byłaby na tyle niedoskonała, że aż nieakceptowalna przez samego Czytelnika.

Zasadniczym celem pracy jest analiza od strony teoretycznej wyroku sądu polubownego jako instytucji należącej do postępowania cywilnego. Przynajmniej taki wniosek można wyciągnąć gdy chodzi o regulację polską (o czym szczegółowo w dalszej części). Praca została podzielona na siedem rozdziałów, z których każdy odnosi się do innej materii. W ramach rozdziału pierwszego uzasadnione było poczynienie uwag o charakterze wprowadzającym do zagadnienia wyroku arbitrażowego. Tym samym uwaga moja skupiona została nie tylko na źródłach prawa, ale także na wskazaniu obcych regulacji prawnych dotyczących wyroku sądu polubownego, a ponadto na wyjaśnieniu różnicy pomiędzy samym wyrokiem a postanowieniem wydawanym przez sąd arbitrażowy. Szczególne znaczenia w ramach rozważań pierwszego rozdziału zajmuje aspekt wymiaru sprawiedliwości w kontekście orzeczenia arbitrażowego, co wiąże się także z próbą poszukiwania miejsca dla sądownictwa polubownego w systemie prawa. Podstawowe zaś znaczenie mają uwagi odnośnie do natury prawnej wyroku arbitrażowego, które zamieszczone zostały w ramach rozdziału drugiego i które stanowią jednocześnie punkt wyjścia dalszej analizy. Definiując istotę wyroku arbitrażowego, należy za T. Kotarbińskim przyjąć, że wyznaczają ją cechy, na których podstawie wykryć można stosunkowo najwięcej ważnych rzeczy dla tego zakresu swoistych, a także jej konotację, jej sens, które ta nazwa wyznacza⁴. Nie byłoby możliwe w żadnej mierze ustalenie natury prawnej wyroku bez wcześniejszego zbadania innych elementów składających się na instytucję sądownictwa polubownego. Z tego też względu w rozdziale drugim odniosłem się nie tylko do charakteru wyroku sądu polubownego, ale ocena tej kwestii nastąpiła z szerszej płaszczyzny, co w efekcie pozwoliło ustalić także naturę samego arbitrażu. Kolejna materia, z którą należało się zmierzyć, to próba analizy aspektów procesowych wyroku sądu polubownego. Umieszczenie orzeczenia arbitrażowego w systemie prawa procesowego sprawia, że siłą rzeczy uzasadnione jest zbadanie przesłanek związanych z jego wydaniem i istnieniem, jak i poddanie badaniu samej konstrukcji prawnej wyroku. Nie można byłoby bowiem przechodzić do kolejnych wątków tematycznych bez zrozumienia (i wyjaśnienia) istoty wyroku jako instytucji prawnej (procesowej). Poza powyższą problematyką w moim przekonaniu istniała bardzo wyraźna potrzeba omówienia zagadnienia związanego z podstawami wyrokowania – co też uczyniłem w rozdziale czwartym. Z racji związku arbitrażu z obrotem międzyna-

⁴ T. Kotarbiński, *Elementy teorii poznania, logiki formalnej i metodologii nauk*, Wrocław–Warszawa 1990, s. 38 i n.

rodowym w efekcie, wymusiło to nawiązanie do problemów kolizyjnychprawnych. Zaznaczam, iż w tym zakresie praca nie pretenduje do opracowania z zakresu prawa międzynarodowego prywatnego, niemniej jednak błędem byłoby odsunięcie się zupełnie od tych właśnie problemów (kolizyjnychprawnych), a przynajmniej niepodjęcie takowej próby ich rozwiązania. Aspekty te przenikają nie tylko przez rozdział czwarty, ale jawią się one również przy ustaleniu statutu postępowania arbitrażowego, oceny prawa właściwego do zapisu na sąd polubowny i *receptum arbitrii*, co nastąpiło także w rozdziale drugim. Dalsze rozważania koncentrują się na zagadnieniu wyroków anarodowych. Z punktu widzenia arbitrażu międzynarodowego problematyka ta stanowi niezwykle ciekawą materię, a względu na regulację polską wymagającą postulatywnego podejścia. Problem ten poddany jest analizie teoretycznoprawnej z propozycją ewentualnych rozwiązań. Wreszcie rozdział szósty to rozważania na temat formy i zakresu kontroli wyroku sądu polubownego ze szczególnym uwzględnieniem zagadnienia eksterytorialnego skutku orzeczenia sądu państwowego wydanego w przedmiocie anulowania wyroku arbitrażowego. Ten ostatni aspekt wydaje się niezwykle ważny i nabiera znaczenia wówczas, gdy dochodzi do wykonania bądź też uznania orzeczenia arbitrażowego w innym państwie niż państwo wydania. Opracowanie natomiast kończą uwagi w przedmiocie skutków wyroku sądu arbitrażowego, co umiejscowiłem w rozdziale siódmym (i ostatnim). Z pewnych względów rozdział ten ma najważniejsze znaczenie, ponieważ koresponduje z analizą, która została znacznie wcześniej poczyniona w przedmiocie natury wyroku, a ponadto także pozwala na faktyczne ustalenie, czy rozstrzygnięciu arbitrażowemu można w ogóle przypisać jakiegokolwiek skutki i jakie ma to znaczenie dla obrotu prawnego. O tyle jest to skomplikowane zagadnienie, iż możliwość przypisania owych skutków uzależniona jest od przyjętej koncepcji w przedmiocie charakteru wyroku. Tak więc rozstrzygnięcie tego teoretycznego problemu nie byłoby w ogóle możliwe, gdyby nie wcześniejsze rozważania w ramach rozdziału drugiego.

Przedmiotowa praca poza określonymi założeniami teoretycznymi ma jednocześnie na celu zwrócenie uwagi na te kwestie, nad którymi warto się pochylić i zastanowić nad ewentualnymi zmianami. Z tego też względu w opracowaniu zgłaszane są uwagi *de lege ferenda* w odniesieniu do określonych kwestii wyroku sądu arbitrażowego.

2. Źródła prawa w zakresie wyroku sądu polubownego. Znaczenie regulaminów arbitrażowych dla przedmiotowego zagadnienia

I. Analizując zagadnienie wyroku sądu polubownego, stajemy przed koniecznością podjęcia badań teoretycznoprawnych w oparciu zarówno o przepisy kodeksu postępowania cywilnego, jak również określone umowy międzynarodowe, które są punktem wyjścia w konceptualizacji niektórych zagadnień badawczych⁵. W kontekście

⁵ Zob. także J.F. Poudret, S. Besson, *Droit comparé de l'arbitrage international*, Bruylant 2002, s. 121 i n.; A. Redfern, M. Hunter, N. Blackaby, C. Partasides, *Law and Practice of International, Commercial Arbitration*, London 2004, s. 73.

omawianego zagadnienia nie będę analizował w całości poszczególnych źródeł⁶, natomiast chciałbym skupić uwagę przede wszystkim na regulacjach międzynarodowych, których treść należałoby uwzględnić w ramach powyższego tematu. Jest to sytuacja wygodniejsza dla samego autora, gdyż po pierwsze – zdaję sobie sprawę z tego, że Czytelnik ma pełną wiedzę na temat przepisów kodeksu postępowania cywilnego, do których w ramach tego zagadnienia należałoby się odnieść i do których w dalszej części wielokrotnie będę nawiązywał, a po drugie – to w kontekście źródeł międzynarodowych pojawia się wiele problemów nie tyle interpretacyjnych, gdy chodzi o źródła prawa, lecz o materię, której one dotyczą. Do źródeł tych należy zaliczyć konwencję nowojorską z dnia 10 czerwca 1958 r.⁷ o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń arbitrażowych, jak również konwencję europejską z dnia 21 kwietnia 1961 r.⁸ o międzynarodowym arbitrażu handlowym. W związku z przynależnością Polski do konwencji nowojorskiej powstał problem, czy Polska należy do niej z zastrzeżeniami, o których mowa w art. I ust. 3 konwencji. Polska bowiem zgłosiła zastrzeżenia z art. I ust. 3 przy jej podpisywaniu, jednakże nie zostały one powtórzone przy jej ratyfikacji. Dyskusyjną więc sprawą jest to, czy Polska należy do konwencji z zastrzeżeniami, czy też bez nich. W tym względzie można przyjąć dwa warianty: są zastrzeżenia lub ich nie ma. Gdyby jednak uwzględnić zbiór tekstów ONZ, przy Polsce widnieje stwierdzenie „z zastrzeżeniem, o którym mowa w art. I ust. 3”⁹. W doktrynie natomiast niektórzy autorzy skłaniają się jednak ku stwierdzeniu, że zastrzeżenia tego nie było, co tym samym oznaczałoby, że wobec ratyfikacji przez Polskę konwencji bez powtórzenia zastrzeżenia ograniczającego jej stosowanie do orzeczeń wydanych na terenie państw konwencyjnych – konwencja ta zobowiązywałaby do uznawania i wykonywania w Polsce także orzeczeń arbitrażowych wydanych w państwach, które do niej nie przystąpiły¹⁰. Konwencja nowojorska zastąpiła konwencję genewską z 26 września 1927 r. o wykonalności zagranicznych orzeczeń

⁶ Termin „źródło prawa” jest terminem wieloznacznym i w naukach prawnych nie jest on jednolicie rozumiany. Zasadniczo pojęciem źródeł prawa zajmuje się teoria prawa, która używa tego terminu w kilku znaczeniach. Pierwsze z nich wskazuje, od kogo dane przepisy prawa pochodzą, czyli kto pełni rolę prawotwórczą. Inne, powszechniej używane pojęcie źródła prawa odnosi się do formy, w jakiej prawo występuje. Źródła prawa tworzą całość, którą określa się mianem systemu źródeł prawa. Ze względu na swoją olbrzymią wagę i znaczenie są umiejscowione zazwyczaj w konstytucjach. Więcej na temat wieloznaczności terminu „źródła prawa” zob. Z. Ziemiński, *Teoria prawa*, Warszawa–Poznań 1977, s. 76; tenże, *Problemy podstawowe prawoznawstwa*, Warszawa 1980, s. 244; S. Kaźmierczyk, Z. Pulka, *Wstęp do prawoznawstwa*, Wrocław 2000, s. 126; T. Lesko, M. Szadkowski, E. Wisłocki, *Prawoznawstwo*, Warszawa 1979, s. 21; a także B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2004, s. 39.

⁷ Konwencja nowojorska weszła w życie 7 czerwca 1959 r. Polska związana jest konwencją od 1 stycznia 1962 r. (Dz. U. Nr 9, poz. 41 z późn. zm.).

⁸ Konwencje europejska weszła w życie 7 stycznia 1964 r. Polska jest nią związana od 14 grudnia 1964 r. (Dz. U. Nr 40, poz. 270).

⁹ Por. J. Jakubowski, *Uznawanie i wykonywanie zagranicznych orzeczeń arbitrażowych w Polsce*, St.Iur. 1976, z. V, s. 100.

¹⁰ J. Jodłowski, *Glosa do postanowienia SN z 26.VI.1969 r.*, I CZ 150/66, OSPiKA 1971, z. 2, s. 76; E. Wierzbowski, *Umowy międzynarodowe PRL dotyczące obrotu prawnego. Wybór tekstów*, Warszawa 1966, s. 525. Odmienne stanowisko z kolei zajmują B. Kordasiewicz, W. Sadowski, *Postępowanie w sprawach o uznanie i stwierdzenie wykonalności orzeczeń sądów polubownych w Polsce. Uwagi na tle nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego*, KKP 2007, z. 2, s. 534; B. Wysocka, *Uznawanie i wykonywanie zagranicznych orzeczeń arbitrażowych w Polsce*, Warszawa 1988, s. 48; T. Ereciński, K. Weitz, *Sąd arbitrażowy*, Warszawa 2008, s. 30.

arbitrażowych¹¹, przez co także przestał obowiązywać Protokół o klauzulach arbitrażowych, podpisany w Genewie 24 września 1923 r.¹². Ten ostatni akt prawny został uznany oficjalnie za pierwszą regulację międzynarodową o charakterze konwencji z zakresu międzynarodowego arbitrażu handlowego. Do czasu opracowania Protokołu Genewskiego przeszkodą dla rozwoju arbitrażu był właśnie brak regulacji odnoszącej się do uznania ważności zapisu na sąd polubowny. Po jego podpisaniu kwestia ta została definitywnie rozstrzygnięta. Zgodnie z art. 1 ust. I Protokołu, państwa podpisujące protokół zobowiązały się uznawać ważność kompromisu zawartego przez podmioty podlegające jurysdykcji różnych umawiających się państw, a w sprawach handlowych i w innych sprawach dopuszczanych do regulowania w drodze arbitrażu opartego na kompromisie – również i ważność klauzuli arbitrażowej. Ewentualne ograniczenia powyższego zobowiązania możliwe były w stosunku do takich kontraktów, które według prawa państwa podpisującego uznane było za handlowe (art. 1 ust. II). W ramach protokołu pojawiło się zobowiązanie odnoszące się do orzeczeń sądu polubownego i w tym właśnie zakresie może ono stanowić historyczne źródło, a mianowicie państwa podpisujące zobowiązały się zapewnić poprzez swoje władze i stosownie do norm swojego prawa wykonanie takich orzeczeń arbitrażowych, które w myśl postanowień protokołu wydane zostały na własnym terytorium (art. 3). Rozwiązanie zaproponowane w Protokole okazało się niewystarczające i zrodziło konieczność jego doprecyzowania i uzupełnienia. Efektem tych zabiegów była wspomniana powyżej konwencja genewska, która już w art. 1 ust. I umawiające się państwa zobowiązywała do wzajemnego uznawania i wykonywania orzeczeń arbitrażowych na mocy kompromisu lub klauzul arbitrażowych, przewidzianych Protokołem genewskim z pewnym jednak zastrzeżeniem. Orzeczenia takie miały być wydane na terytorium jednego z umawiających się państwa i rozstrzygać spór pomiędzy osobami, podlegającymi jurysdykcji któregoś z umawiających się państw. Szczególne znaczenie z punktu widzenia wskazanej regulacji miał art. 1 ust. II lit. d, w którym przewidziana została konieczność uzyskania przez orzeczenie arbitrażowe w państwie wydania, potwierdzenia, iż jest ono rozstrzygnięciem ostatecznym. W przeciwnym razie uznanie i wykonanie takiego orzeczenia w innym państwie nie było możliwe. Konieczność uzyskania podwójnej *exequatur* była cechą charakterystyczną i dość znamienne dla konwencji genewskiej.

Z kolei przejście przez konwencję nowojorską problematyki, którą zajmował się Protokół Genewski, spowodowane zostało tym, że nie wszystkie państwa-strony kon-

¹¹ Polska nie przystąpiła nigdy do konwencji genewskiej. Sam tekst konwencji przywołuje H. Trammer, *Zarys problematyki międzynarodowego procesu cywilnego państw kapitalistycznych*, Warszawa 1956, s. 99. Zob. także J. Jakubowski, *Uznawanie i wykonywanie zagranicznych orzeczeń arbitrażowych...*, s. 99.

¹² Polska przystąpiła do Protokołu genewskiego w 1931 r. (Dz. U. Nr 84, poz. 648). Według H. Trammera, przyczyną nie przystąpienia Polski do tej konwencji był opór sfer handlowych, które były przeciwne wykonywaniu w Polsce zagranicznych wyroków arbitrażowych, ponieważ regulą w tym czasie były w handlu zagranicznym arbitraże za granicą, zob. H. Trammer, *Zarys...*, s. 99; tenże, *Polskie sądownictwo polubowne w sprawach z transakcji handlu zagranicznego*, PUG 1956, nr 1, s. 17. Zob. także Z. Fenichel, *Znaczenie klauzul arbitrażowych genewskich (w:) Polskie prawo procesowe prywatne i procesowe*, Kraków 1936, s. 891 i n.; L.D.M. Lew, L.A. Mistelis, M. Kröll, *Comparative International Commercial Arbitration*, The Hague–London–New York 2003, s. 20; A. Redfern, M. Hunter, N. Blackaby, C. Partasides, *Law and Practice of International, Commercial Arbitration*, London 2004, s. 79 i 80; W.J. Habscheid, *Nationale oder supranationale Schiedssprüche?*, ZJP 1957, t. 70, z. 1–2, s. 25.

wencji były sygnatariuszami tego protokołu, a w rzeczy samej chodziło o to, ażeby musiały uznać umowę arbitrażową. Gdyby bowiem na etapie stwierdzenia wykonalności orzeczenia okazało się, że dane państwo nie uznaje umowy arbitrażowej, cel konwencji nowojorskiej byłby zniweczony¹³. Istotnym rozwiązaniem, jakie przyniosła konwencja nowojorska, było zrezygnowanie z wymogu podwójnego *exequatur*, wymaganego pod rządami konwencji genewskiej. Według tej ostatniej strona żądająca wykonania musiała udowodnić, że orzeczenie arbitrażowe jest w państwie, w którym zostało wydane, orzeczeniem „ostatecznym” – toteż w praktyce musiała uzyskać *exequatur* najpierw właśnie w tym państwie. Z kolei w systemie nowojorskim ma ona jedynie przedłożyć orzeczenie arbitrażowe i umowę o arbitraż, a jeśli strona przeciwna prawnie nie chce dopuścić do wykonania, musi udowodnić, że orzeczenie arbitrażowe nie stało się jeszcze dla stron wiążące, albo, że władza kraju, w którym lub według prawa którego orzeczenie wydano, uchyliła je lub wstrzymała jego wykonalność. Ponadto niewątpliwie konwencja nowojorska w porównaniu z konwencją genewską daje stronom większą swobodę regulowania procedury arbitrażowej¹⁴, co wiąże się także z tym, że konwencja nowojorska jest podstawowym aktem prawnym na skalę światową w zakresie arbitrażu międzynarodowego. Zasadniczy jej przedmiot stanowi uznawanie i wykonywanie orzeczeń arbitrażowych, które wskutek sporów między osobami fizycznymi lub prawnymi zostały wydane na obszarze państwa innego niż to, w którym żąda się uznania lub wykonania tych orzeczeń. Konwencja odnosi się również do takich orzeczeń arbitrażowych, które w państwie, w którym żąda się ich uznania i wykonania, nie są uważane za orzeczenia krajowe (art. I ust. 1). Przedmiotem orzeczenia arbitrażowego konwencja uczyniła spory, jakie mogą zaistnieć pomiędzy osobami fizycznymi lub prawnymi. Należy jednocześnie podkreślić, że takie ujęcie w konwencji orzeczenia jest znacznie szersze, aniżeli miało to miejsce w Protokole genewskim, ponieważ obejmuje ono z założenia wszelkie zagraniczne orzeczenia, bez rozróżnienia rodzaju spraw, których one dotyczą, niezależnie od miejsca, gdzie zostały one wydane i niezależnie od przynależności państwowej stron arbitrażu¹⁵. Konwencja określiła katalog przyczyn odmowy uznania i wykonania orzeczenia, przy czym ciężar dowodu przerzuciła na stronę

¹³ Por. G.B. Born, *International Commercial Arbitration*, vol. I, Austin–Boston–Chicago–New York–The Netherlands 2009, s. 428; H.V. von Olsen, *Die Gültigkeit von internationalen Schiedsvereinbarungen*, Berlin 1973, s. 3; P. Contini, *International Commercial Arbitration. The United Nations Convention on the recognition and enforcement of foreign arbitral awards*, AJCL 1959, vol. 8, s. 296; J. Robert, *L'arbitrage civil et commercial en droit interne et international privé*, Paris 1965, s. 348; T. Szurski, *Uwagi wprowadzające do problematyki krajowego i międzynarodowego arbitrażu handlowego (gospodarczego)*, PUG 1994, nr 1, s. 7.

¹⁴ Por. P. Sanders, *Konwencja Nowojorska o uznawaniu i wykonywaniu zagranicznych orzeczeń arbitrażowych*, St.et. Doc. 1960, nr 24–25, s. 61; A. Bülow, *Konwencja Nowojorska o uznawaniu i wykonywaniu zagranicznych orzeczeń arbitrażowych*, St.et.Doc. 1960, nr 24–25, s. 42; zob. także P. Wierzbicki, *Wykonalność orzeczeń zagranicznych sądów polubownych na podstawie Konwencji nowojorskiej o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń arbitrażowych*, M. Prawn. 2004, nr 5, s. 237; M. Pilich, *Klauzula porządku publicznego w postępowaniu o uznanie i wykonanie zagranicznego orzeczenia arbitrażowego*, KPP 2003, z. 1, s. 159; P. Schlosser, *Tendencje rozwojowe w prawie międzynarodowego sądownictwa polubownego*, RPEiS 1979, z. 2, s. 23; C. Bühning-Uhle, L. Kirchhof, *Arbitration and Mediation in International Business*, Wolters Kluwer 2009 (Kluwer Law International), s. 22.

¹⁵ Por. L.D.M. Lew, L.A. Mistelis, M. Kröll, *Comparative International...*, s. 8 i n; B. Wysocka, *Uznawanie i wykonywanie...*, s. 45; zob. także T. Ereciński, *Uchylenie przez sąd państwowy orzeczenia wydanego w międzynarodowym arbitrażu handlowym (w): Proces i prawo. Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Jerzego Jodłowskiego*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1989, s. 80.

przeciwko, której dochodzi się praw z orzeczenia (art. V). W tym również zakresie zdecydowanie różniła się od konwencji genewskiej, ponieważ ta przewidywała, że ciężar dowodu (*onus probandi*) spoczywa na wierzycielu dochodzącym swoich praw w państwie wykonania. W związku z tym to wierzyciel obowiązany był przedstawić dowody, które uzasadniałyby uznanie lub wykonanie zagranicznego orzeczenia arbitrażowego przed sądem państwa wykonania oraz przedłożyć niezbędne w tym celu dokumenty¹⁶. Nie było to łatwe zadanie i zawsze istniały trudności w wykazaniu tychże okoliczności. Konwencja nowojorska przyjęła odmienne rozwiązanie – to nie wierzyciel, lecz dłużnik obowiązany jest wykazać dowody uniemożliwiające uznanie i wykonanie zagranicznego orzeczenia arbitrażowego. W ten sposób procedura uznania i wykonalności w swym założeniu miała być łatwiejsza do realizacji z punktu widzenia interesów podmiotów dochodzących roszczeń z wyroku sądu polubownego. W porównaniu z warunkami wykonania orzeczenia oraz przyczynami odmowy wykonania orzeczenia z konwencji genewskiej z 1927 r. konwencja nowojorska wprowadza w art. V zasadnicze nowości, przewidując jedynie przyczyny odmowy wykonania orzeczenia, pomijając warunki pozytywne jego wykonania (tak jak to miało miejsce w konwencji genewskiej), a ponadto także lepiej je precyzuje oraz systematyzuje¹⁷. Dodatkowo należy zauważyć, że na podstawie art. III konwencji nowojorskiej Polska jest zobowiązana uznać orzeczenie arbitrażowe za wiążące i wykonać je w trybie przepisany przez prawo krajowe, przy czym uznanie lub wykonanie nie może być uzależnione ani od spełnienia warunków istotnie uciążliwszych, ani od poniesienia należności sądowych lub opłat istotnie wyższych niż wymagane dla uznania lub wykonania krajowych orzeczeń arbitrażowych.

Problematyka orzeczenia arbitrażowego w konwencji nowojorskiej stanowi główne zagadnienie, wokół którego koncentruje się większość przepisów¹⁸. Mimo to pojawia się tu także kwestia umowy o arbitraż – co oczywiście jest zwieńczeniem połączenia dwóch aspektów w ramach jednego aktu prawnego, a wcześniej uregulowanych w umowach genewskich. Umowa o arbitraż znajduje odzwierciedlenie w art. II Konwencji nowojorskiej, który reguluje szereg zagadnień związanych z przedmiotową umową, a w tym formę i zakres umowy arbitrażowej. Ponadto także art. V ust. 1 lit. a określa prawo właściwe dla umowy, stwierdzając, że stosuje się prawo, któremu strony umowę poddały, a w razie braku określenia tego prawa – prawo kraju, w którym orzeczenie zostało wydane. Jednocześnie wskazuje on jedną z podstaw odmowy uznania i wykonania orzeczenia sądu polubownego. Konwencja w art. IV przewiduje wymagania formalne dla uzyskania uznania i wykonalności. W zakresie trybu zaś odsyła do prawa wewnętrznego państwa, w którym dochodzi się uznania i wykonania (czyli odpowiednio do art. 1215 k.p.c.). Przedmiotem rozprawy przed sądem polskim jest zatem poczynienie ustaleń, czy istnieją przesłanki do odmowy uznania lub wykonania orze-

¹⁶ Por. P. Sanders, *Konwencja Nowojorska...*, s. 76; B. Wysocka, *Uznawanie i wykonywanie...*, s. 57.

¹⁷ Por. B. Wysocka, *Uznawanie i wykonywanie...*, s. 57; J.-P. Lachmann, *Handbuch für Schiedsgerichtspraxis*, Köln 2002, s. 444 i 445; K. Lionnet, A. Lionnet, *Handbuch der internationalen und nationalen Schiedsgerichtsbarkeit*, Stuttgart-München-Hannover-Berlin-Weimar-Dresden 2005, s. 105 i n.

¹⁸ Zob. T. Ereciński, *Bariery w stosowaniu mediacji i arbitrażu (w:) Współczesne przemiany postępowania cywilnego*, Warszawa 2010, s. 341 i n.; A. Redfern, M. Hunter, N. Blackaby, C. Partasides, *Law and Practice of International, Commercial Arbitration*, London 2004, s. 81–82.

czenia, o których mowa w art. V konwencji. Zastosowanie konwencji w zakresie uznawalności i wykonalności może rodzić uzasadnione wątpliwości, gdy określone kwestie będziemy oceniać także z perspektywy kodeksu postępowania cywilnego. Otóż w konwencji uregulowano w sposób wyczerpujący sprawę przesłanek odmowy uznania i wykonania, co oznacza, że właściwy sąd polski nie może sięgać do art. 1215 § 2 k.p.c. W praktyce zastosowalność przepisu art. 1215 k.p.c. będzie się ograniczała wyłącznie do orzeczeń pochodzących z państw, które nie są stronami konwencji nowojorskiej¹⁹. Natomiast w przypadku, gdy wyrok arbitrażowy będzie pochodził od państwa będącego stroną konwencji, to sąd polski podstawy odmowy uznania lub wykonania orzeczenia oceni z perspektywy konwencji, a nie przepisu art. 1215 § 2 k.p.c.

Nawiązując z kolei do kolejnego źródła międzynarodowego, a mianowicie do konwencji europejskiej o międzynarodowym arbitrażu handlowym, należy zauważyć, że stanowi ona uzupełnienie konwencji nowojorskiej o kwestie w niej nieuregulowane, co zresztą potwierdza jej preambuła. Nie sposób mówić o konwencji europejskiej w zupełnym oderwaniu od konwencji nowojorskiej. Konwencja europejska odnosi się, jak już jej nazwa wskazuje, tylko do międzynarodowego arbitrażu. Zamierzeniem twórców konwencji europejskiej było uczynienie kolejnego kroku w kierunku wprowadzenia po raz pierwszy do terminologii prawnej pojęcia „międzynarodowy arbitraż handlowy” oraz pojęcia „operacje handlu międzynarodowego”²⁰. Międzynarodowość arbitrażu wynika z dwóch punktów widzenia: po pierwsze musi chodzić o spór związany z międzynarodowymi transakcjami handlowymi, a po drugie strony umowy arbitrażowej przy jej zawieraniu muszą mieć swoją siedzibę w różnych państwach stron umowy (bądź też miejsce zamieszkania). Jeżeli chodzi o kryterium międzynarodowości stron, to należy zauważyć, że faktycznie chodzi o zwykłą siedzibę lub miejsce pobytu stron. Według tego samego założenia zostały rozwiązane problemy konwencji genewskich zakładających, że strony muszą być podległe jurysdykcji dwóch różnych państw²¹.

Konwencja europejska odnosi się nie tylko do umowy o arbitraż, ale również do opartego na takiej umowie postępowania arbitrażowego oraz orzeczenia. Z punktu widzenia wyroku sądu polubownego istotne znaczenie ma art. VII odnoszący się do podstawy wyrokowania. Ponadto także art. VIII w przedmiocie motywów uzasadnienia oraz najważniejszy w powyższym aspekcie art. IX, stanowiący o podstawach uchylenia orzeczenia arbitrażowego. Ten ostatni artykuł ma szczególne znaczenie nie tylko ze względu na wskazanie podstaw uchylenia wyroku, ale także z uwagi na to, iż ogranicza zastosowanie art. V ust. 1 pkt e KN, stanowiąc, że nie każde uchylenie orzeczenia arbitrażowego w państwie konwencyjnym będzie uznane w pozostałych państwach kon-

¹⁹ Por. T. Ereciński (w:) J. Ciszewski, T. Ereciński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część czwarta. Przepisy z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego. Część piąta. Sąd polubowny (arbitrażowy)*, Warszawa 2006, s. 456; zob. także P. Wierzbicki, *Wykonalność...*, s. 237; A. Tynel, *Uznanie i stwierdzenie wykonalności wyroku Sądu Polubownego*, PUG 2005, nr 9, s. 15 i n.

²⁰ Por. T. Szurski, *Uwagi...*, s. 8.

²¹ Zob. A. Redfern, M. Hunter, N. Blackaby, C. Partasides, *Law and Practice of International, Commercial Arbitration*, London 2004, s. 78 i n. Zob. także A.W. Wiśniewski, *Arbitraż międzynarodowy w prawie polskim: podstawowe problemy*, e-Prz.Arbit. 2010, nr 1, s. 14.

wencyjnych²² (o czym szczegółowo w rozdz. VI i VII). Konwencja europejska jest zatem niezwykle ważnym źródłem dla problematyki wyroku sądu polubownego.

Kolejną konwencją, do której warto nawiązać, a która odgrywa istotną rolę, gdy chodzi o problematykę anarodowych orzeczeń arbitrażowych, jest konwencja waszyngtońska z 18 marca 1965 r. o rozstrzyganiu sporów inwestycyjnych między państwami i obywatelami innych państw. Polska nie jest stroną konwencji, niemniej jednak wydaje się uzasadnione przynajmniej zasygnalizowanie jej istnienia²³. W szerszym aspekcie zostanie ona omówiona przy okazji analizowania zagadnienia supraanacjonalnych wyroków sądu polubownego.

Wskazane konwencje dotyczą swoim zakresem wielu zagadnień. Nie wszystkie jednak są aktualne i konieczne do zasygnalizowania w kontekście wyroku sądu arbitrażowego. Tym bardziej nie uzasadnione jest odnoszenie się do całościowego zakresu wskazanych źródeł. Problemy, które wynikają z konwencji i dotyczą wyroku arbitrażowego zostaną poddane analizie w dalszej części opracowania. Omawianie ich w tym miejscu nie miałoby racjonalnego uzasadnienia, albowiem są one na tyle złożone, iż nie sposób byłoby tego dokonać w ramach tego rozdziału, który ma jedynie charakter wprowadzający do dalszych głębszych rozważań²⁴.

II. Poza źródłami prawa, istotne znaczenie ma regulacja, której co prawda do tej kategorii w żaden sposób nie można zaliczyć, niemniej jednak stała się ona punktem wyjścia wielu ustawowych rozwiązań. Chodzi tu o ustawę modelową UNCITRAL o międzynarodowym arbitrażu handlowym, która 21 czerwca 1985 została przyjęta przez Komisję Międzynarodowego Prawa Handlowego²⁵. Jako że nie ma ona charakteru umowy międzynarodowej, jej wartość pomimo tej okoliczności była olbrzymia dla

²² Por. H. Trammer, *O konwencji genewskiej z 21.IV.1961 r. dotyczącej międzynarodowego arbitrażu handlowego*, St.et. Doc. 1961, nr 42, s. 28; V. Nienaber, *Die Anerkennung und Vollstreckung im Sitzstaat aufgehobener Schiedssprüche*, Frankfurt am Main 2002, s. 155 i n.; K.P. Berger, *Internationale Wirtschaftsschiedsgerichtsbarkeit. Verfahrens – und materiellrechtliche Grundprobleme im Spiegel moderner Schiedssetze und Schiedspraxis*, Berlin–New York 1992, s. 523 i 524. Zob. także T. Szurski, *Projektowane zmiany Europejskiej konwencji w sprawie międzynarodowego arbitrażu handlowego zawartej w Genewie 21 kwietnia 1961*, R.Pr. 2002, nr 6, s. 75 i n.; A. Tynel, *Komitet Specjalny w Konwencji europejskiej o międzynarodowym arbitrażu handlowym*, PPHZ 1986, t. 10, s. 184.

²³ Zob. także K. Michałowska, *Międzynarodowy arbitraż inwestycyjny*, e-Prz.Arb. 2010, nr 1, s. 45.

²⁴ Zob. J.D.M. Lew, L.A. Mistelis, S.M. Kröll, *Comparative International Commercial Arbitration*, The Hague–London–New York 2003, s. 9 i n.; K. Lionnet, A. Lionnet, *Handbuch der internationalen und nationalen Schiedsgerichtsbarkeit*, Stuttgart–München–Hannover–Berlin–Weimar–Dresden 2005, s. 100–134; A.W. Wiśniewski, *Modele krajowej regulacji prawa o arbitrażu handlowym (w:) System Prawa Handlowego. Arbitraż handlowy*, t. 8, pod red. A. Szumańskiego, Warszawa 2010, s. 114 i n.

²⁵ Tekst ustawy modelowej zob. M. Adamczyk, *Ustawa wzorcowa o międzynarodowym arbitrażu handlowym*, PPHZ 1992, t. 16, s. 122 i n.; tenże, *Ustawa wzorcowa o międzynarodowym arbitrażu handlowym (w:) A. Tynel, Międzynarodowy arbitraż handlowy w krajach Europy Środkowej*, Warszawa 1999, s. 246 i n. Zob. odnośnie do prawa modelowego Ł. Nowak, *Miejsce arbitrażu w prawie polskim*, Biul. Arb. 2008, nr 8, s. 35 i n.; A. Kąkolecki, P. Nowaczyk, *Źródła prawa o arbitrażu handlowym – polskiego i międzynarodowego (w:) System Prawa Handlowego. Arbitraż handlowy*, t. 8, pod red. A. Szumańskiego, Warszawa 2010, s. 25; C. Calavros, *Das UNCITRAL-Modellgesetz über die internationale Handelsschiedsgerichtsbarkeit*, Bielefeld 1988, s. 5 i n.; J.D. Jaeger, *Die Umsetzung des UNCITRAL-Modellgesetzes über die internationale Handelsschiedsgerichtsbarkeit im Zuge der nationalen Reform*, Frankfurt am Main 2001, s. 54 i n.; R. Schütze, *Schiedsgericht und Schiedsverfahren*, München 2007, s. 7–9; M. Epping, *Die Schiedsvereinbarung im internationalen privaten Rechtsverkehr nach der reform des deutschen Schiedsverfahrensrechts*, München 1999, s. 2 i n.; A. Redfern, M. Hunter, N. Blackaby, C. Partasides, *Law and Practice of International, Commercial Arbitration*, London 2004, s. 83; G.B. Born, *International Commercial Arbitration*, vol. I, Austin–Boston–Chicago–New York–The Netherlands 2009, vol. I, s. 434 i 435.

kształtowania poszczególnych unormowań arbitrażu w regulacjach krajowych. Co więcej jako akt o charakterze nienormatywnym, a tym samym niewiążącym, ustawa modelowa – można powiedzieć – odegrała większą rolę niż początkowo to zakładano. Wiele państw reformując swoje prawo arbitrażowe przyjęło w większym lub mniejszym stopniu rozwiązania wynikające z prawa modelowego. Prawo modelowe stanowi niejako kodyfikację reguł i zwyczajów międzynarodowego arbitrażu handlowego oraz zawiera kompleksowe uregulowanie, począwszy od kwestii związanych z umową o arbitraż, przebieg postępowania przed sądem polubownym, po podstawy uchylenia wyroku sądu polubownego czy też odmowy jego uznania lub wykonania. Celem ustawy modelowej, obok stworzenia jednolitych ram dla prowadzenia procesów arbitrażowych, było „unowocześnienie” prawa międzynarodowego arbitrażu. Aby cele te osiągnąć, uznano, że najlepszą metodą jest wprowadzenie przyjętych rozwiązań do krajowych porządków prawnych w niezmienionym lub zbliżonym do oryginału kształcie. Stąd też prawo modelowe przyjęło postać ustawy modelowej, a nie umowy międzynarodowej²⁶.

III. Omawiając źródła w zakresie wyroku arbitrażowego uzasadnione staje się także nawiązanie do regulaminów stałych sądów polubownych lub też instytucji arbitrażowych, których nie można zaliczyć do powyższej kategorii, jednakże ze względu na swoją treść siłą rzeczy będą dotyczyły wyroków arbitrażowych. Regulaminy odgrywają w przypadku stałych sądów polubownych rolę fundamentalną, gdyż to na nich oparty jest cały mechanizm sądownictwa polubownego. Może zdarzyć się również tak, że strony określą dla arbitrażu *ad hoc* stosowanie regulaminu stałego sądu polubownego²⁷. Strona korzystająca ze stałego sądu polubownego musi liczyć się z postanowieniami regulaminu stałego sądu polubownego, do którego zdecydowała się skierować sprawę. W związku z tym może pojawić się sytuacja, w której z jednej strony będziemy mieli przepisy kodeksu postępowania cywilnego dotyczące sądownictwa polubownego, z drugiej znów postanowienia regulaminu, które będą się różniły od zapisów ustawowych. W hierarchii aktów prawnych niewątpliwie ustawa kodeks postępowania cywilnego ma pierwszeństwo przed postanowieniami wszelkich regulaminów stałych sądów polubownych. Nie oznacza to jednak, że postanowienia regulaminów będą nieważne. Wręcz przeciwnie postanowienia regulaminów będą ważne, jednak nie mogą one być sprzeczne z bezwzględnie obowiązującymi przepisami części piątej kodeksu postępowania cywilnego²⁸. Należy zauważyć, że wśród norm mamy do czynienia z normami

²⁶ Por. Ł. Blaszczyk, M. Ludwik, *Sądownictwo polubowne (arbitraż)*, Warszawa 2007, s. 60 i n.; R. Morek, *Mediacja i arbitraż (art. 1831–18315, art. 1154–1217 KPC). Komentarz*, Warszawa 2006, s. 105; T. Ereciński, K. Weitz, *Sąd arbitrażowy...*, s. 27; C. Calavros, *Das UNCITRAL-Modellgesetz...*, s. 10 i n.; G. Husslein-Stich, *Das UNCITRAL-Modellgesetz über die internationale Handelsschiedsgerichtsbarkeit*, Köln 1990, s. 9; J.H. Granzow, *Das UNCITRAL-Modellgesetz über die internationale Handelsschiedsgerichtsbarkeit von 1985*, München 1988, s. 66 i n.; K. Lionnet, A. Lionnet, *Handbuch der internationalen und nationalen Schiedsgerichtsbarkeit*, Stuttgart–München–Hannover–Berlin–Weimar–Dresden 2005, s. 128 i n.; Zob. także P. Schlosser, *Ujednolicenie prawa sądowego arbitrażowego? Doświadczenia z prac nad nowym niemieckim prawem arbitrażowym (w:) Jednolitość prawa sądowego cywilnego a jego odrębności krajowe*, pod red. M. Sawczuka, Lublin 1995, s. 87 i n.; T. Szurski, *Komisja międzynarodowego prawa handlowego ONZ UNCITRAL. Cele, zadania, organizacja i prace (w:) Jednolitość prawa sądowego cywilnego a jego odrębności krajowe*, pod red. M. Sawczuka, Lublin 1997, s. 307.

²⁷ A. Kąkolecki, *Zalety arbitrażu instytucjonalnego na przykładach sądów przy ICC i KIG*, R.Pr. 2008, nr 1, s. 71. Autor ten określa taki przypadek jako *wild cat arbitration* (arbitrażu na kocią łapę).

²⁸ Por. Ł. Blaszczyk, M. Ludwik, *Sądownictwo polubowne...*, s. 70.

iuris cogentis i *iuris dispositivi*. W odróżnieniu od norm *iuris cogentis* normy *iuris dispositivi* mogą być zmienione przez strony danego stosunku prawnego. Natomiast normy *iuris cogentis* muszą być przestrzegane pod sankcją nieważności czynności prawnej. Regulaminy sądów polubownych w zakresie przepisów bezwzględnie obowiązujących są zazwyczaj dostosowane do unormowań prawa procesowego, tym bardziej że w wypadku, gdyby było odwrotnie, określone postanowienie regulaminu byłoby nieważne i jako takie nieodnosiłoby skutku wobec stron²⁹. Również Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 3 czerwca 1987 r. podniósł, iż „Wskazanie w zdaniu drugim § 2 art. 705 k.p.c., że sąd polubowny nie jest związany przepisami postępowania cywilnego, nie odnosi się do bezwzględnie obowiązujących przepisów, zawartych w księdze trzeciej tego kodeksu. Artykuły 712–715 k.p.c. – mające taki charakter – obowiązują w każdym postępowaniu polubownym. Brak więc w tym przedmiocie wzmianki w regulaminie określającym tryb postępowania przed sądem polubownym nie wyłącza dopuszczalności wniesienia do sądu państwowego skargi o uchylenie wyroku, wydanego przez stały sąd polubowny (art. 695 k.p.c.)”³⁰. Mimo że teza SN odnosi się do poprzedniego stanu prawnego, to jednak oddaje istotę poruszanego zagadnienia. Za bezwzględnie obowiązujące przepisy kodeksu postępowania cywilnego w zakresie sądownictwa polubownego należy uznać np. art. 1162, 1170, 1197, 1205, 1206, 1207, 1208, 1209, 1212, 1213, 1214, 1215. Tak więc kwestie, do których odnoszą się powyższe artykuły, nie mogą być odmiennie normowane w regulaminach stałych sądów polubownych³¹. W przypadku natomiast przepisów dyspozytywnych postanowienia regulaminów mogą przewidywać odmiennie regulacje, niż wskazują na to przepisy prawa procesowego. Regulaminy mogą zmieniać lub upraszczać przepisy, co niewątpliwie jest związane z istotą sądownictwa polubownego. Jednocześnie należy zauważyć, że jeżeli określona kwestia proceduralna nie znalazła odzwierciedlenia w postanowieniach regulaminu, to pomimo braku odesłania do przepisów kodeksu postępowania cywilnego, i tak można się posilkować przepisami kodeksowymi³², aczkolwiek warto pamiętać o tym, że sąd polubowny może podjąć rozstrzygnięcie według własnego uznania.

Wśród regulaminów krajowych sądów polubownych można wskazać na regulamin Sądu Arbitrażowego przy Krajowej Izbie Gospodarczej (KIG) w Warszawie, który w § 41–49 odnosi się do wyroku arbitrażowego. Innym jest Regulamin Sądu Arbitrażowego przy Polskiej Konfederacji Pracodawców Lewiatan, który zawiera w § 54–60 postanowienia dotyczące wyroku, określając wszystkie najważniejsze aspekty z nimi związane. Z kolei zarówno Regulamin Sądu Arbitrażowego przy Dolnośląskiej Izbie Gospodarczej, jak również Regulamin Sądu Polubownego przy Nowotomyskiej Izbie

²⁹ Por. L. Łabędzki, *Międzynarodowy arbitraż handlowy w sporach między stronami z państw członkowskich RWPG*, Warszawa 1984, s. 29; S. Dalka, *Sądownictwo polubowne w PRL*, Warszawa 1987, s. 21 i n.; zob. także P. Cioch, *Krajowe i międzynarodowe sądownictwo polubowne w sporcie profesjonalnym (w:) Współczesne przemiany postępowania cywilnego*, Warszawa 2010, s. 346 i n.

³⁰ I CR 120/87, OSNCP 1988, nr 12, poz. 174; M. Tomaszewski, *Glosa do wyroku SN z dnia 3.6.1987 r.*, I CR 129/87, PiP 1989, z. 7, s. 147 i n.; S. Dalka, *Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 3.6.1987 r.*, I CR 120/87, Pal. 1990, nr 2–3, s. 76 i n.

³¹ Por. L. Błaszczak, M. Ludwik, *Sądownictwo polubowne...*, s. 71.

³² Por. T. Ereciński (w:) J. Ciszewski, T. Ereciński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz...*, s. 348; L. Łabędzki, *Międzynarodowy arbitraż...*, s. 30.

Gospodarczej zawierają ograniczone treściowo zapisy, gdy chodzi o wyroki arbitrażowe. Niektóre postanowienia regulaminu Sądu Arbitrażowego przy KIG budzą pewne wątpliwości, jak chociażby § 41 ust. 1 zd. drugie w przedmiocie mocy wiążącej. Wskazany przykład jest znamieny ze względu na poruszaną problematykę orzeczenia arbitrażowego i przysługujących jemu skutków. Podobnie Regulamin Arbitrażowy UNCITRAL przewiduje, że wyrok ma charakter ostateczny i wiążący dla stron. Strony zobowiązują się wykonać wyrok niezwłocznie (art. 32 ust. 2)³³. Tego rodzaju rozwiązanie zbliżone do art. 30 ust. 6 Regulaminu Arbitrażowego ICC (MIH)³⁴ w swojej istocie jest wątpliwe z kilku powodów, po pierwsze problematyczne jest ustalenie tego, co należy rozumieć przez moc wiążącą wyroku sądu polubownego (o czym szczegółowo w dalszej części opracowania), a po drugie – gdyby przyjąć procesowe rozumienie tego terminu, to dojdzie się do wniosku, że wyrok arbitrażowy z momentem wydania i jego doręczenia stronom korzysta z przymiotu prawomocności formalnej – skoro faktycznie nie przysługuje od niego żaden zwykły środek zaskarżenia. Przykładowo w świetle konwencji nowojorskiej termin „wiązący” – o czym szczegółowo w dalszej części opracowania – powinien być utożsamiany z takim wyrokiem, od którego nie przysługuje zwykły środek zaskarżenia. Należałoby zatem zastanowić się, czy nie wystarczy zamieszczenie w regulaminach arbitrażowych zapisu, iż od wyroku nie przysługuje odwołanie do drugiej instancji. W ten sposób można by uniknąć korzystania z terminologii, która niekoniecznie jest na tym etapie adekwatna do zastosowania wobec rozstrzygnięć arbitrażowych. A nawet jeśli się z niej już korzysta, to należy mieć świadomość, że sama natura wyroku arbitrażowego w nauce wywołuje kontrowersje, co bezpośrednio przekłada się na kwestię przypisywania temu wyrokowi określonych skutków. Gdyby przykładowo założyć, iż wyrok jest czynnością prawną o szczególnej postaci zbliżoną do ugody, to niemożliwe byłoby stwierdzenie, że ma skutki procesowe, takie jak wyrok sądowy bez wcześniejszego zatwierdzenia przez sąd państwowy. Taki zapis klóciłby się wówczas z poglądem co do charakteru prawnego rozstrzygnięcia arbitrażowego. Powyższa uwaga nie oznacza bynajmniej, że jestem zwolennikiem przedstawionej koncepcji, gdy chodzi właśnie o naturę prawną wyroku. Niemniej jednak uważam za mało fortunne posługiwanie się terminem „wiązący” w krajowych regulaminach arbitrażowych.

Najbardziej znanymi regulaminami o charakterze międzynarodowym w dziedzinie arbitrażu *ad hoc* są: Regulamin arbitrażowy Europejskiej Komisji Gospodarczej ONZ z 1963 r., który ma raczej charakter regionalny, oraz Regulamin arbitrażowy UNCITRAL z 1976 r. Regulamin ten zyskał ogromną aprobatę wśród praktyków, co znalazło odzwierciedlenie w licznych procesach arbitrażowych³⁵. Po zmianach zaproponowanych

³³ Zob. K. Mąkosa, P. Nowaczyk, A. Kąkolecki, *Regulamin arbitrażowy UNCITRAL*, Biul. Arb. 2007, nr 4, s. 53 i n.; także J. Jakubowski, A.W. Wiśniewski, *Regulamin arbitrażowy UNCITRAL*, PPHZ 1979, t. 3, s. 34.

³⁴ Artykuł ten stanowi, iż „Każde orzeczenie jest dla stron wiążące. Poprzez poddanie sporu pod arbitraż w ramach niniejszego regulaminu strony zobowiązują się do bezzwłocznego wykonania każdego orzeczenia, włącznie ze zrzeczeniem się jakiegokolwiek formy odwołania, o ile takie zrzeczenie jest prawnie dopuszczalne”.

³⁵ Por. M. Szymańska, *Zmiana regulaminu Arbitrażowego UNCITRAL – rezultaty 50 sesji grupy Roboczej*, Biul. Arb. 2009, nr 11, s. 29 i n.; A. Kąkolecki, P. Nowaczyk, *Źródła...*, s. 78; A. Szumański, *Kierunki zmian ustawodawstwa UNCITRAL o międzynarodowym arbitrażu handlowym*, PPH 2007, nr 1, s. 55; zob. także T. Miśko, *Kierunki zmian regulaminu Arbitrażowego UNCITRAL z 1976 r. (w: Sądy polubowne i mediacja, pod red. J. Olszewskiego, Warszawa 2008, s. 291 i n.*

na 45. sesji UNCITRAL w 2006 r. miał on mieć w swym założeniu podstawowe znaczenie dla praktyki międzynarodowego obrotu handlowego z uwagi na uznanie go za wzorzec uregulowań zawartych w ustawie wzorcowej, a także ze względu na zalecenia jego stosowania w stosunkach gospodarczych o charakterze międzynarodowym³⁶. W przedmiocie wyroku arbitrażowego regulamin precyzuje możliwość wydawania wyroków końcowych, wstępnych i częściowych z obowiązkiem podania motywów rozstrzygnięcia. Jako prawo właściwe stosuje się prawo wybrane przez strony, a w razie braku takiego wskazania prawo określone przez zespół orzekający zgodnie z normami kolizyjnymi. Podstawą wyrokami poza prawem, mogą być także zasady słuszności, potrzebne jest jednak wyraźne upoważnienie przez strony. Regulamin w zakresie wyroku zawiera zatem postanowienia jasne i precyzyjnie zrehabilitowane i na ogół kompatybilne z przepisami kodeksu postępowania cywilnego. Nie można dostrzec większych odrębności, gdy chodzi o tę materię³⁷. Wskazany regulamin ma olbrzymie znaczenie dla arbitrażu *ad hoc* i wielokrotnie w Polsce był stosowany w postępowaniach arbitrażowych, co niewątpliwie jest świadectwem jego popularności. Innym znanym również regulaminem jest Regulamin Arbitrażowy Międzynarodowej Izby Handlowej w Paryżu (*International Chamber of Commerce – Rules of Arbitration*), który zawiera postanowienia dotyczące wyroku sądu polubownego, określając termin do wydania wyroku końcowego, jak i jego elementy składowe w tym również konieczność przytoczenia motywów rozstrzygnięcia. Charakterystyczną cechą arbitrażu przy MIH jest rozwiązanie związane kontrolą wyroków. Otóż przed podpisaniem wyroku zespół orzekający przedkłada jego projekt Sądowi Arbitrażowemu, który może wnieść zmiany zarówno co do formy, jak i złożyć zastrzeżenia z uwagami. W ten sposób wyroki wydawane przez zespół orzekający mają wysoki poziom i z punktu widzenia prawidłowości procesowej odpowiadają wszelkim standardom³⁸. W tym zakresie rozwiązanie przewidziane we wskazanym regulaminie należy uznać za właściwe, bynajmniej jednak nie powoduje to wyeliminowania kontroli wyroku sądu polubownego ze strony sądu państwowego. Kolejnym regulaminem, do którego warto nawiązać z uwagi na postanowienia w przedmiocie wyroków jest Regulamin Arbitrażu Międzynarodowego Amerykańskiego Stowarzyszenia Arbitrażowego (*American Arbitration Association – International Arbitration Rules*), wskazujący, że rozstrzygnięcia arbitrażowe mają być ostateczne i wiążące. W ten sposób strony są zobowiązane do natychmiastowego ich wykonania bez potrzeby stosowania przymusu państwowego. Zobowiązanie stron do natychmiastowego wykonania w tym wypadku jest wynikiem podpisania stosownej klauzuli arbitrażowej poddającej spór wskazanemu sądowi arbitrażowemu. Sprecyzowane postanowienia dotyczące orzeczeń arbitrażowych zawierają także inne popularne regulaminy, jak np. Regulamin Londyńskiego Sądu Arbitrażowego Międzynarodowego (*London Court of International Arbitration Rules*), Regulamin Arbitrażowy Instytutu Arbitrażowego sztokholmskiej Izby Handlowej

³⁶ Zob. także T. Szurski, *Podstawowe aspekty arbitrażowego rozstrzygania sporów*, PUG 1999, nr 3, s. 6 i n.; A. Szumański, *Kierunki...*, s. 55.

³⁷ Zob. A. Kąkolecki, P. Nowaczyk, *Źródła...*, s. 80 i 81; także Y. Derains, A. Schwarz, *A Guide to the ICC Rules of Arbitration*, London 2005, s. 117.

³⁸ Zob. A. Kąkolecki, P. Nowaczyk, *Źródła...*, s. 87.

(*Arbitration Rules of the Stockholm Chamber of Commerce*), Regulamin arbitrażu i Koncyljacji Międzynarodowego Centrum Arbitrażowego Austriackiej Federalnej Izby Gospodarczej (Regulamin Wiedeński) – *VIAC Rules of Arbitration and Conciliation* (Vienna Rules) z 2006 czy też Regulamin Arbitrażowy DIS-DIS-Schiedsgerichtsordnung z 1998 r.³⁹ W każdym z tych regulaminów zamieszczone są postanowienia dotyczące wyroku sądu polubownego, a odnoszące się do możliwości wyrokowania w oparciu o podstawy prawne, jak i zasady słuszności, do korekty wyroku, jego wymogów formalnych, czy też obowiązku wykonania wyroku z racji tego, że ma on pomiędzy stronami moc wiążącą.

W przypadku postępowania toczącego się na obszarze Polski regulaminy stałych sądów arbitrażowych mogłyby mieć zastosowanie w przypadku arbitrażu *ad hoc* powołanego do rozstrzygnięcia sporu o zasięgu krajowym czy też międzynarodowym. W tym sensie mogą one być źródłem wiedzy na temat wyroków arbitrażowych. Niektóre rozwiązania przyjęte w regulaminach nie są kompatybilne z rozwiązaniami przewidzianymi w kodeksie postępowania cywilnego, niemniej jednak nie stanowi to przeszkody do prowadzenia samego postępowania arbitrażowego. Problem natomiast może zrodzić się na etapie wykonalności takiego wyroku, kiedy strona zobowiązana do dobrowolnego wykonania, faktycznie nie będzie chciała wypełnić ciążącego na niej zobowiązania. Z tej perspektywy pojawia się jeszcze inny teoretyczny problem do którego będę nawiązywał w dalszej części opracowania, a mianowicie jakie znaczenie należy przypisać takiemu zobowiązaniu stron, które nie będzie mogło zostać egzekwowane w ramach przymusu państwowego. Z punktu widzenia szybkości, sprawności i elastyczności postępowania arbitrażowego regulaminy stałych instytucji arbitrażowych zawierają rozwiązania niezwykle korzystne dla samych stron procesu arbitrażowego, stąd też są one tak bardzo popularne w międzynarodowych sporach handlowych. Z drugiej znów strony zawsze należy mieć na względzie to, że nawet najlepszy regulamin nie może być oderwany od obowiązujących regulacji prawnych, ponieważ prowadziłoby to w efekcie do odnarodowienia samego arbitrażu, a w konsekwencji mogłoby okazać się bardzo niebezpieczne dla praktyki arbitrażowej. W tym znaczeniu postanowienia poszczególnych regulaminów należałoby oceniać z perspektywy także danego porządku prawnego (najczęściej siedziby arbitrażu). W przeciwnym razie mogą zrodzić się problemy nie tyle na etapie samego postępowania arbitrażowego, co bardziej na etapie kontroli wyroku w ramach postępowania o stwierdzenie wykonalności, czy też po wniesieniu środka prawnego przeciwko rozstrzygnięciu arbitrażowemu. Nie umniejsza to jednak znaczenia i roli regulaminów i ich popularności w dziedzinie arbitrażu, a przede wszystkim arbitrażu międzynarodowego. Regulaminy, poza źródłami normatywnymi mają więc niewątpliwie istotne znaczenie dla samego arbitrażu, a przez to także dla interesującej nas problematyki wyroków arbitrażowych.

³⁹ Zob. tamże, s. 91 i n.; T. Ereciński, K. Weitz, *Sąd arbitrażowy...*, s. 42; zob. także H. Raeschke-Kessler, *Der Vergleich im schiedsverfahren – Anmerkungen zu § 19 DIS-SchiedsO* (w:) FS Glossner 1994 Festschrift für Ottoarndt Glossner zum 70. Geburtstag, Heidelberg 1994, s. 255 i n.

3. Regulacje prawne dotyczące wyroku sądu polubownego w wybranych państwach

W obcych systemach prawnych problematyka arbitrażu, a tym samym wyroku arbitrażowego została uregulowana bądź to według modelu kodeksowego bądź też ustawowego. Przykładem pierwszego modelu są m.in. Niemcy, Austria, Belgia, Włochy czy też Francja. W niektórych jednak państwach sądownictwo polubowne znalazło odzwierciedlenie w osobnych ustawach. Dotyczy to chociażby Wielkiej Brytanii, Szwecji czy też Hiszpanii. Źródło w postaci kodeksu, czy ustawy oceniane bywa również z punktu widzenia kryterium formalnego, obok którego wskazuje się także kryterium merytoryczne. Kryterium merytoryczne rozpatrywane jest jednak w kategoriach przedmiotu regulacji, podczas, gdy kryterium formalne skupia uwagę na kwestii lokalizacji przepisów dotyczących arbitrażu⁴⁰. Ograniczając się do wybranych źródeł prawa obcego, należałoby zwrócić uwagę na te, które mają istotne znaczenie z punktu widzenia poruszanej problematyki wyroku sądu polubownego. Omawianie wszystkich praw arbitrażowych miałyby się z podstawowym celem niniejszego opracowania. Z tego też względu, poza pewnym wprowadzeniem przy każdym porządku, dalsza uwaga skupiona zostaje na instytucji orzeczenia arbitrażowego, w tym m.in. na jego skutkach bądź też na wzruszalności. Omawianie genetycznych uwarunkowań każdej regulacji nie miałoby sensu i prowadziłoby odejście od głównego wątku rozważań. Jedynie w przypadku regulacji prawa arbitrażowego w USA uzasadnione jest nawiązanie do niektórych uwarunkowań gospodarczo-politycznych, które przyczyniły się do uchwalenia nowych praw arbitrażowych w poszczególnych stanach związanych z operacjami handlu międzynarodowego.

3.1. Prawo niemieckie

Odnosząc się w pierwszym rzędzie do regulacji prawa niemieckiego należy zauważyć, że ZPO już od samego początku, czyli od wejścia w życie 1 października 1879 r. zawierał przepisy o sądzie polubownym, które wyróżniały się poszanowaniem autonomii woli stron⁴¹. Podstawowe znaczenie dla obecnego kształtu niemieckich uregulowań sądownictwa arbitrażowego miała ustawa modelowa UNCITRAL⁴². Najnowsza niemiecka regulacja sądownictwa polubownego, oparta zresztą na wspomnianej ustawie modelowej, pochodzi z 22 grudnia 1997 r. Zachowała ona wiernie podstawowy schemat ustawy modelowej. Również w zakresie terminologii zbieżność z modelem międzynarodowym jest znaczna. Niektóre rozwiązania, jak np. wykonalność zagranicz-

⁴⁰ Por. A.W. Wiśniewski, *Modele krajowej regulacji prawa o arbitrażu handlowym...*, s. 121 i 122.

⁴¹ Zob. także I. Saenger, *Zivilprozessordnung*, Baden-Baden 2009, s. 1949; R. Schütze, *Schiedsgericht und Schiedsverfahren...*, s. 7; R. Geimer (w:) *Zöller Zivilprozessordnung. Kommentar*, Köln 2010, s. 2219; A. Budniak, *Charakter prawny oraz dopuszczalność zawarcia zapisu na sąd polubowny w prawie polskim i niemieckim (cz. I)*, *Rej.* 2008, nr 9, s. 38.

⁴² Por. J.D. Jaeger, *Die Umsetzung des UNCITRAL-Modellgesetzes...*, s. 56.

nych wyroków arbitrażowych zostały przyjęte zgodnie z konwencją nowojorską, bez tworzenia osobnych regulacji zamieszczonym w ZPO. Nie ma więc tu podobnej sytuacji, jaka uwidacznia się w systemie prawa polskiego, w którym poza przepisami kodeksu postępowania cywilnego do zagranicznych wyroków arbitrażowych, dodatkowo uwzględnia się artykuły konwencji nowojorskiej. Regulacja dotycząca arbitrażu została zamieszczona w księdze szóstej ZPO i obejmuje § 577–618. Nie wchodząc w poszczególne aspekty tej regulacji, należy natomiast odnieść się do głównego wątku, a mianowicie do wyroku sądu polubownego⁴³. Unormowania w tej materii są zbliżone do polskiej regulacji, gdy uwzględni się systematykę poszczególnych paragrafów. Oczywiście należy mieć tu na uwadze także okoliczność, iż niektóre kwestie zostały zupełnie inaczej przez ustawodawcę niemieckiego potraktowane – czego przykładem jest określenie skutków procesowych wyroku sądu polubownego. Zwracając uwagę na poszczególne paragrafy wypada zauważyć, że stanowią one w dużej mierze odzwierciedlenie tego, co obejmuje ustawa modelowa UNCITRAL, która, jak już powyżej wskazano, wywarła olbrzymi wpływ na zmianę unormowań prawnych. Materia dotycząca wyroku sądu polubownego pogrupowana została w następujący sposób: § 1051 określa podstawę prawną rozstrzygnięcia; § 1052 rozstrzygnięcie przez kolegium arbitrów; § 1054 formę i treść wyroku; § 1055 skutki wyroku i § 1056; § 1057 rozstrzygnięcie o kosztach; § 1058 rektyfikację wyroku arbitrażowego; § 1059 uchylenie wyroku; § 1060 i 1061 określają przesłanki uznania i wykonania wyroków arbitrażowych⁴⁴. Wyrok arbitrażowy powinien być wydany na piśmie i podpisany przez arbitra lub arbitrów. W postępowaniu arbitrażowym z udziałem więcej niż jednego arbitra wystarczają podpisy większości członków sądu arbitrażowego (§ 1054 ust. 1 ZPO). Uzasadnienie nie jest obligatoryjnym elementem, niemniej jednak strony mogą określić obowiązek jego sporządzenia (§ 1054 ust. 2 ZPO). Dodatkowo wyrok taki powinien wskazywać dzień, w którym został on wydany, oraz miejsce postępowania. Istotnym rozwiązaniem, świadczącym zresztą o zrównaniu wyroku arbitrażowego z wyrokiem sądu państwowego, jest określenie tego, iż pomiędzy stronami ma on skutki prawomocnego wyroku sądowego. Powyższe stwierdzenie nie oznacza, że jest możliwa od razu egzekucja, do tego niezbędne jest stwierdzenie wykonalności wyroku arbitrażowego (§ 1060 ZPO). Zagadnienie to będzie jeszcze szczegółowo omawiane, niemniej jednak regulacja ta jest dowodem na to, że ustawodawca poszedł w kierunku teorii jurysdykcyjnej wyroku arbitrażowego.

Szczególne znaczenie z punktu widzenia dalszych rozważań ma określenie skutków wyroku arbitrażowego. W niemieckim ZPO zdecydowano się zupełnie odmiennie uregulować tę kwestię niż w polskim porządku prawnym. Otóż wyrok arbitrażowy ma

⁴³ Zob. m.in. J. Albers (w:) A. Baumbach, W. Lauterbach, J. Albers, P. Hartmann, *Zivilprozeßordnung*, München 2001, s. 2313 i n.; D. Solomon, *Die Verbindlichkeit von Schiedssprüchen in der internationalen privaten Schiedsgerichtsbarkeit*, Tübingen 2006, s. 51 i n.; K.H. Schwab, G. Walter, *Schiedsgerichtsbarkeit. Systematischer Kommentar zu den Vorschriften der Zivilprozeßordnung, des Arbeitsgerichtsgesetzes, der Staatsverträge und der Kostengesetze über das privatrechtliche schiedsgerichtsverfahren*, München 2005, s. 526 i n.; J.-P. Lachmann, *Handbuch für die Schiedsgerichtspraxis*, Köln 2008, s. 100 i n.; M. Kronenberg, *Vollstreckung ausländischer Schiedssprüche in den USA*, Frankfurt am Main 2001, s. 21 i n.; P. Schlosser, *Das Recht der internationalen privaten Schiedsgerichtsbarkeit*, Tübingen 1989, s. 555 i n.; L. Marx, *Der verfahrensrechtliche ordre public bei der Anerkennung und Vollstreckung ausländischer Schiedssprüche in Deutschland*, Frankfurt am Main–Berlin 1998, s. 4 i n.

⁴⁴ Zob. K. Lionnet, A. Lionnet, *Handbuch der internationalen und nationalen Schiedsgerichtsbarkeit*, Stuttgart–München–Hannover–Berlin–Weimar–Dresden 2005, s. 375 i 376.

między stronami skutki prawomocnego wyroku sądowego (§ 1055) i tego rodzaju sformułowanie ma doniosłe skutki, ponieważ już od momentu wydania orzeczenia arbitrażowego korzysta ono z przymiotu prawomocności bez potrzeby dodatkowego zatwierdzenia przez sąd powszechny⁴⁵. Tego rodzaju rozwiązanie należy uznać za właściwe ze względu na przyjętą teorię jurysdykcyjną w stosunku do wyroku arbitrażowego, a ponadto z uwagi na możliwość wyodrębnienia skutku prawomocności od wykonalności.

Prawo niemieckie, podobnie jak polskie, odróżnia wyrok arbitrażowy od postanowienia, przy czym to ostatnie orzeczenie jest wydawane w ściśle określonych przypadkach. Nie ma zatem zupełnej dowolności sądu arbitrażowego w zakresie podejmowanych rozstrzygnięć.

Wyrok sądu polubownego według prawa niemieckiego może zostać pozbawiony bytu prawnego na skutek wniesienia wniosku o jego uchylenie. Podstawy, na których wnioskodawca może oprzeć żądanie, są w dużym stopniu zbliżone do polskich podstaw skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego⁴⁶. Wyrok arbitrażowy może być uchylony tylko wtedy, jeżeli wnioskodawca zasadnie wykaże, że: a) jedna z stron, które zawarły zapis arbitrażowy według § 1029, 1031, według prawa, które dla niej osobiście jest właściwe, nie miała zdolności do zawarcia zapisu arbitrażowego albo że zapis arbitrażowy jest nieważny według prawa, któremu poddały go strony, albo jeżeli strony nic co do tego nie postanowiły, że jest nieważny według prawa niemieckiego; albo b) nie został właściwie powiadomiony o powołaniu arbitra lub o postępowaniu przed sądem arbitrażowym, albo że z innego powodu nie mógł wykorzystać przysługujących mu środków zaczepnych lub obronnych; albo c) wyrok arbitrażowy dotyczy sporu, który w umowie arbitrażowej nie jest wspomniany albo nie podpada pod postanowienia klauzuli arbitrażowej, albo że zawiera rozstrzygnięcia przekraczające granice zapisu arbitrażowego; może jednak zostać oddzielona ta część wyroku arbitrażowego, odnosząca się do punktu spornego, który został poddany postępowaniu arbitrażowemu, od części dotyczącej punktu spornego, który nie był mu poddany, tak że może być uchylona tylko ta ostatnia część wyroku arbitrażowego; albo d) sposób utworzenia sądu arbitrażowego albo postępowanie arbitrażowe nie odpowiadały postanowieniom tej księgi lub prawnie dopuszczalnemu porozumieniu stron i należy przyjąć, że wpłynęło to na wyrok arbitrażowy. Ponadto wyrok sądu polubownego będzie uchylony także wówczas, gdy sąd ustali, że: a) przedmiot sporu według prawa niemieckiego nie podlega arbitrażowi; albo b) uznanie albo wykonanie wyroku sądu arbitrażowego prowadzi do rezultatu, który sprzeciwia się porządkowi publicznemu (*ordre public*).

Prawo niemieckie w stosunku do wyroku arbitrażowego przewiduje rozróżnienie na krajowe i zagraniczne orzeczenia. Nie jest to bez znaczenia, ponieważ podczas ostatniej reformy przepisów ZPO w zakresie sądownictwa polubownego przyjęto, że uznanie i wykonanie zagranicznych wyroków arbitrażowych będzie następowało według konwencji nowojorskiej z 1958 r. o uznawaniu i wykonywaniu zagranicznych wyroków

⁴⁵ Por. P. Schlosser, *Das Recht der internationalen privaten Schiedgerichtsbarkeit...*, s. 571 i n.

⁴⁶ Por. także K. Reichold (w:) H. Thomas, H. Putzo, K. Reichold, R. Hüßtege, *Zivilprozessordnung. Kommentar*, München 2005, s. 1295 i n.

arbitrażowych. Tym samym ZPO w tym zakresie odwoływało się właśnie do konwencji bez konieczności uwzględniania własnych krajowych regulacji prawnych (§ 1061)⁴⁷.

3.2. Prawo austriackie

Austriacki ZPO z 1 sierpnia 1895 r. wszedł w życie 1 stycznia 1898 r. Od początku zawierał przepisy o postępowaniu arbitrażowym, które podobnie jak rozwiązania niemieckie, wyróżniały się poszanowaniem autonomii woli stron. Podstawowe znaczenie dla obecnego kształtu austriackiej regulacji sądownictwa arbitrażowego miała ustawa modelowa, która w istotny sposób wpłynęła na zmianę przepisów. Najnowsza austriacka regulacja sądownictwa polubownego pochodzi z 13 stycznia 2006 r. i została ona umieszczona w szóstej części ustawy procesowej. ZPO w zakresie wyroku arbitrażowego przewiduje niemalże identyczne rozwiązania, jak regulacja niemiecka⁴⁸. Odnosi się bowiem nie tylko do formy i elementów składających się na wyrok (§ 606 ZPO), lecz także do skutków wyroku. Możliwość uchylenia wyroku przy pomocy skargi zachodzi w ściśle określonych przypadkach wskazanych w § 611 ZPO. Instytucjonalność wyroku arbitrażowego według procedury austriackiej jest zatem identyczna i zbieżna z rozwiązaniami przedstawionymi w prawie niemieckim⁴⁹.

3.3. Prawo włoskie

Włoska regulacja postępowania arbitrażowego ma nieco wcześniejszą historię, ponieważ została wprowadzona do kodeksu postępowania cywilnego dekretem królewskim Nr 1443 z 28 października 1940 r. Pierwotny tekst odnoszący się do arbitrażu był w ostatnim ćwierćwieczu trzykrotnie poważnie nowelizowany. Najpierw ustawą Nr 28 z 9 lutego 1983 r., następnie ustawą Nr 25 z 5 stycznia 1994 r., a ostatnio dekretem ustawodawczym Nr 40 z 2 lutego 2006 r. o zmianie postępowania kasacyjnego i arbitrażu⁵⁰. W prawie włoskim instytucja arbitrażu przybrała tradycyjnie dwie formy – *arbitrato rituale* i *arbitrato irrituale*. Pojęcia te nie mają bezpośredniego odpowiednika w języku pol-

⁴⁷ Zob. W. Voit (w:) *Musielak Zivilprozessordnung. Kommentar*, München 2009, s. 2453; A. Baumbach, W. Lauterbach, J. Albers, P. Hartmann, *Zivilprozessordnung*, München 2010, s. 2431 i 2432; J. Münch (w:) *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung*, München 2008, s. 484 i 486; także J. Adolphsen (w:) *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung*, München 2008, s. 494 i n.

⁴⁸ Zob. także M.T. Trofaier, D. Karollus-Bruner, *Arbitration in Austria* (w:) *CMS Guide to Arbitration*, Frankfurt am Main 2009, s. 65 i n.; A.W. Wiśniewski, *Modele krajowej regulacji prawa o arbitrażu handlowym...*, s. 127.

⁴⁹ Por. T. Chiwitt-Oberhammer, *Der fehlerhafte Schiedsspruch*, Wien 2000, s. 30 i n.; H. Fasching, *Schiedsgericht und Schiedsverfahren*, Wien 1973, s. 130 i n.; M.T. Trofaier, D. Karollus-Bruner, *Arbitration...*, s. 67 i n.; R. Wojciechowski, *Przepisy austriackiego Kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu arbitrażowym. Przekład z wprowadzeniem*, ADR 2009, nr 3, s. 103 i n.

⁵⁰ Por. M. Michalska, R. Wojciechowski, *Przepisy włoskiego Kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu arbitrażowym. Przekład z wprowadzeniem*, ADR 2008, nr 4, s. 227; M. Michalska, *Zaskarżenie wyroku sądu polubownego według włoskiego kodeksu postępowania cywilnego*, ADR 2008, nr 1, s. 40; M. Bieniak, *Polska regulacja postępowania arbitrażowego na tle przepisów włoskiego Kodeksu postępowania cywilnego*, ADR 2009, nr 3, s. 5.

skim, można natomiast przyjąć, że jest to: arbitraż zwyczajny oraz wolny arbitraż⁵¹. Gdy chodzi o arbitraż zwyczajny (*arbitrato rituale*), to przyjmuje się, że odpowiada on pojęciu postępowania arbitrażowego w prawie polskim. Natomiast druga forma – wolny arbitraż (*arbitratio irrituale*) – rozstrzygnięciu wydanemu przez arbitrów nadaje znaczenie umowy pomiędzy stronami. Zatem jest to coś pośredniego pomiędzy postępowaniem przed sądem polubownym a zawarciem umowy (w szczególności ugody) przez strony i powierzeniem osobie trzeciej (arbitrowi) określenia przedmiotu świadczenia⁵². Wyrok wydany w wolnym arbitrażu (*arbitratio irrituale*) przybiera postać wyroku kontraktowego, który można unieważnić na podstawie art. 808 ter. wł. k.p.c. Przesłanki unieważnienia są następujące: 1) jeżeli zapis na sąd polubowny jest nieważne lub arbitrzy ogłosili swoje konkluzje, które przekraczają ich kompetencje, lub odpowiedni zarzut został podniesiony w postępowaniu arbitrażowym; 2) jeżeli arbitrzy nie zostali wyznaczeniu w formie i w trybie ustalonych w zapisie na sąd polubowny; 3) jeżeli wyrok arbitrażowy został wydany przez osobę, która nie może być wyznaczona na arbitra według art. 812; 4) jeżeli arbitrzy nie przestrzegali zasad określonych przez strony jako warunek ważności wyroku arbitrażowego; 5) jeżeli w postępowaniu arbitrażowym nie zachowano zasady kontrydiktoryjności. Wyrok kontraktowy różni się znacznie od wyroku wydanego w arbitrażu zwyczajnym (*arbitrato rituale*). Należy bowiem zauważyć, że ten pierwszy nie jest składany zgodnie z art. 825 wł. k.p.c. do sądu, celem stwierdzenia wykonalności i nie wywiera on takiego skutku. Z punktu widzenia niniejszego opracowania istotniejsze znaczenie ma wyrok wydany w arbitrażu zwyczajnym (*arbitrato rituale*). Wyrok taki może być zaskarżony z powodu nieważności, rewokacją oraz przez opozycję osoby trzeciej⁵³. Zaskarżenie z powodu nieważności wnosi się do sądu apelacyjnego, w którego okręgu znajdowało się miejsce arbitrażu w terminie dziewięćdziesięciu dni od doręczenia wyroku⁵⁴. W stosunku do tego rodzaju wyroku, przypadki nieważności zostają znacznie poszerzone, aniżeli w stosunku do wyroku kontraktowego, o czym świadczy art. 829 wł. k.p.c.⁵⁵ Przyczyny uzasadniające zaskarżenie wyroku sądu polubownego z powodu nieważności można podzielić na dwie grupy: *errores in procedendo* i *errores in iudicando*. Motywy formalne (*errores in procedendo*) są taksatywnie wymienione w art. 829 ust. 1. Należą do nich⁵⁶: 1) nieważność umowy o arbitraż, pod warunkiem, że była on podnoszona w toku postępowania arbitrażowego (art. 829 ust. 1 pkt 1)⁵⁷; 2) na-

⁵¹ Por. M. Bieniak, *Polska...*, s. 7.

⁵² Por. tamże, s. 8.

⁵³ Por. M. Michalska, *Zaskarżenie wyroku sądu polubownego...*, s. 50; G. Monteleone, *Manuale di diritto processuale civile*, t. 2, *L'arbitrato – L'esecuzione forzata – I procedimenti speciali*, Padwa 2007, s. 47.

⁵⁴ Por. M. Michalska, *Sąd polubowny według włoskiego kodeksu postępowania cywilnego* (w:) *Sądy polubowne i mediacja*, pod red. J. Olszewskiego, Warszawa 2008, s. 331.

⁵⁵ Por. M. Cattani, *La convenzione d'arbitrato* (w:) *Il nuovo processo arbitrale. Commento alle novità introdotte dal decreto legislativo 2 febbraio 2006, n.40*, pod red. C. Cecchella, Guida al. Diritto 2006, nr 4, s. 9; C. Cecchella, *L'arbitrato*, Utet, Torino 2005, s. 80.

⁵⁶ Wskazanie przypadków nieważności dokonuje M. Michalska, *Zaskarżenie wyroku sądu polubownego...*, s. 55 oraz M. Bieniak, *Polska...*, s. 12 i 13.

⁵⁷ Jak wskazuje M. Michalska, w prawie włoskim występują dwa rodzaje umowy o arbitraż (*convenzione d'arbitrato*): zapis na sąd polubowny (*compromesso* – art. 807) i klauzula kompromisowa (*clausola compromissoria* – art. 808). Zapis na sąd polubowny jest umową o arbitraż, w której strony poddają pod rozstrzygnięcie sądu polubownego spór już istniejący. Natomiast klauzula kompromisowa jest umową o arbitraż, w której strony poddają pod rozstrzygnięcie

ruszenie zasad powoływania arbitрів⁵⁸; 3) rozstrzygnięcie w wyroku o roszczeniach nieobjętych umową o arbitraż, pod warunkiem, że strona w toku postępowania arbitrażowego zgłaszała zarzuty, iż wnioski strony przeciwnej dotyczą roszczeń wykraczających poza zakres umowy o arbitraż, a także gdy w wyroku rozstrzygnięto co do meritum spór, który nie mógł być merytorycznie rozstrzygnięty (art. 829 ust. 1 pkt 4); 4) brak w wyroku sądu polubownego elementów wskazanych w art. 823 pkt 5, 6 i 7; 5) ogłoszenie wyroku po terminie (art. 829 ust. 1 pkt 6)⁵⁹; 6) nieprzestrzeganie w toku postępowania arbitrażowego zasad ustanowionych przez strony pod rygorem nieważności pod warunkiem, że nieważność nie została sanowana (art. 829 ust. 1 pkt 7); 7) sprzeczność wyroku sądu polubownego z innym wcześniejszym wyrokiem sądu polubownego nie podlegającym już zaskarżeniu albo z wcześniejszym prawomocnym wyrokiem sądu państwowego dotyczącym stron, o ile wyrok sądu polubownego lub wyrok sądu państwowego zapadły w toku postępowania; 8) nieprzestrzeganie zasady kontrydiktoryjności (art. 829 ust. 1 pkt 9); 9) nierozstrzygnięcie w wyroku co do istoty sprawy (art. 829 ust. 1 pkt 10); 10) zawarcie w wyroku rozstrzygnięć sprzecznych (art. 829 ust. 1 pkt 11); 11) nierozstrzygnięcie o wszystkich żądaniach i zarzutach przedstawionych przez strony w zgodzie z umową arbitrażową (art. 829 ust. 1 pkt 12). Istotną regulacją zamieszczoną w prawie włoskim, a świadczącą o roli orzeczenia arbitrażowego i jego charakterze, jest art. 824bis k.p.c., zgodnie z którym od złożenia ostatniego podpisu wyrok wywołuje skutki wyroku ogłoszonego przez władzę sądową. Jednakże strona, która zamierza wykonać wyrok arbitrażowy na terytorium Republiki Włoskiej, obowiązana jest złożyć w sądzie, w którego okręgu ma siedzibę sąd polubowny, wniosek o stwierdzenie wykonalności wyroku sądu polubownego (art. 825 wł. k.p.c.). Wskazane wyżej rozwiązanie stanowi efekt nowego kierunku, jaki przyjął legislator włoski. Skorzystał on bowiem z możliwości i przygotował wersję art. 824bis k.p.c. odpowiadającą współczesnym standardom arbitrażowym. Jednak przed nowelizacją w czasie obowiązywania pierwotnej wersji art. 806 i n., zawartej w kodeksie postępowania cywilnego z 1942 r., nie było wąt-

sądu polubownego spory mogące powstać dopiero w przyszłości. Zarówno zapis na sąd polubowny, jak i klauzula kompromisowa muszą być zawarte na piśmie pod rygorem nieważności (art. 807 ust. 1 i art. 808 ust. 1 zd. drugie). Zapis na sąd polubowny może przybrać jedynie postać odrębnej umowy i musi określać przedmiot sporu (pod rygorem nieważności), natomiast klauzula kompromisowa może mieć zarówno formę dodatkowej klauzuli zawartej w umowie cywilnoprawnej, jak i postać odrębnej umowy. Strony mogą podać pod rozstrzygnięcie sądu polubownego spory powstałe między nimi, z wyjątkiem sporów mających za przedmiot prawa nierozporządzalne (*diritti indisponibili*) oraz wyraźnych zakazów przewidzianych przez ustawę. Spory z zakresu prawa pracy mogą być poddane pod rozstrzygnięcie sądu polubownego, jeśli przewiduje tak ustawa albo układ zbiorowy pracy (art. 806), zob. M. Michalska, *Zaskarżenie wyroku sądu polubownego...*, s. 55.

⁵⁸ W tym względzie art. 829 ust. 1 przewiduje dwie odrębne podstawy zaskarżenia wyroku sądu polubownego. A zatem w przypadku treści art. 829 ust. 1 pkt 2 podstawę tę stanowi niepowołanie arbitрів w formie i w sposób przewidziany w rozdziale II i VI tytułu VIII księgi IV kodeksu postępowania cywilnego, jeśli nieważność ta była wywnioskowana w toku postępowania arbitrażowego. W wypadku zaś art. 829 ust. 1 pkt 3 podstawę do wniesienia środka zaskarżenia z powodu nieważności stanowi wydanie wyroku sądu polubownego przez podmioty, które nie mogły zostać powołane na arbitрів według art. 812 wł. k.p.c., tzn. osoby, które zostały pozbawione w całości albo w części zdolności do czynności prawnych.

⁵⁹ Ta podstawa do zaskarżenia wyroku sądu polubownego wiąże się z koniecznością określenia ram czasowych trwania postępowania arbitrażowego. Maksymalną długość trwania postępowania arbitrażowego mogą określić strony, poprzez wskazanie terminu, w ciągu którego sąd polubowny powinien wydać wyrok; por. M. Michalska, *Zaskarżenie wyroku sądu polubownego...*, s. 55.

pliwości co do faktu, że proces arbitrażowy prowadzi jedynie do określonej decyzji logicznej w swych skutkach, jednakże dopiero w następstwie czystej kontroli formalnej orzeczenie stawało się wyrokiem arbitrażowym i uzyskiwało te same skutki, co ogłoszenie wyroku przez sędziego państwowego w wyniku postępowania sądowego. Mini reforma arbitrażu z 1983 r. wprowadziła do art. 823 k.p.c. ostatni ustęp, w którym ustanowiła, że orzeczenie miało skutek obowiązywania między stronami od daty podpisania tego ostatniego; jednocześnie został wyeliminowany obowiązek złożenia orzeczenia arbitrażowego w terminie prekluzyjnym pięciu dni od jego uchwalenia. Z kolei reforma z 1994 r. zmieniła dotychczasowy stan rzeczy, ponieważ został nienaruszony ostatni ustęp art. 823 k.p.c., jednocześnie w art. 827 § 2 k.p.c. sprecyzowano, że środki zaskarżenia mogły być przedstawione niezależnie od złożenia orzeczenia⁶⁰. W następstwie tych zmian normatywnych, część doktryny skłaniała się do uznania, że *exequatur* służyłby jedynie do przyznania orzeczeniu arbitrażowemu skutku wykonawczego lub tego, że jest ono odpowiednie do wpisania do urzędowych rejestrów. Stwierdzono, że orzeczenie wydane w arbitrażu zwyczajnym, począwszy od chwili jego podpisania, miało moc obowiązującą, nawet bez zatwierdzenia; przy czym po upływie terminów na zaskarżenie z powodu nieważności lub w wyniku takiego wyroku, orzeczenie arbitrażowe uzyskałoby istotny skutek prawomocny⁶¹. Konkluzja ta opierała się na założeniu, że zapis na sąd polubowny wywiera skutek procesowy, przy pomocy którego strony powierzają arbitrom zadanie decydowania o sporze a efekt ich działalności jest zbieżny z tym jak gdyby to sąd państwowy rozpatrywał taką sprawę. Koncepcja ta była wynikiem przyjęcia teorii jurysdykcyjnej arbitrażu⁶². Ostatecznie w art. 824bis starano się zdystansować wobec przykładu niemieckiego, co zresztą było bardzo mocno dyskutowane w doktrynie, i przyjęto rozwiązanie kompromisowe, że skuteczność nie powstaje z momentem wydania wyroku arbitrażowego, lecz z momentem złożenia ostatniego podpisu. Skuteczność w tym wypadku nie jest wiązana z prawomocnością. Orzeczenie wydane w wyniku arbitrażu zwyczajnego (*arbitratio rituale*) jest więc – w przeciwieństwie do orzeczenia kontraktowego wydanego w arbitrażu wolnym (*arbitratio irrituale*) – zupełnie odmiennym rozstrzygnięciem, o zupełnie innych skutkach. W przypadku tego pierwszego wyroku skutek jest procesowy, natomiast w przypadku drugiego wyroku mamy do czynienia ze skutkiem materialnoprawnym, takim jaki wywołuje czynność prawna w postaci umowy⁶³.

3.4. Prawo francuskie

W kontekście wyroku arbitrażowego należy przybliżyć również regulację prawa francuskiego. Francja jest kolebką rozwoju instytucji sądownictwa polubownego, a dok-

⁶⁰ Por. M. Cattani, *La convenzione d'arbitrato...*, s. 10.

⁶¹ Por. E. D'Aleksandro, *Il lodo arbitrale* (w:) *Il nuovo processo arbitrale. Commento alle novità introdotta del decreto legislativo 2 febbraio 2006*, n. 40, pod red. C. Cecchella, Guida al Diritto 2006, nr 4, s. 134; E. Fazzalari, *L'arbitrato*, Torino 1997, s. 93.

⁶² Por. E. D'Aleksandro, *Il lodo arbitrale...*, s. 136.

⁶³ Por. tamże, s. 141.

tryna należy do jednej z najbardziej znanych i cenionych w zakresie arbitrażu⁶⁴. Przepisy o arbitrażu zajmują w kodeksie postępowania cywilnego (NCPC)⁶⁵ księgę czwartą. Zostały one wprowadzone dekretem z 12 maja 1981 r. przy czym cztery pierwsze tytuły (art. 1442–1491 NCPC) odnoszą się do krajowych (lub wewnętrznych) postępowań arbitrażowych, zaś piaty i szósty tytuł (art. 1492–1507 NCPC) do międzynarodowego arbitrażu oraz do uznawania i przymusowego wykonania wyroków arbitrażowych wydanych zarówno za granicą, jak również wydanych w sprawach arbitrażu międzynarodowego. Charakterystyczną instytucją dla francuskiego ustawodawstwa jest występowanie *amiable compositeur*. Termin ten można tłumaczyć na kilka sposobów i tak, w języku polskim oznaczałby on: „przyjazny rozjemca” lub też „przyjazny pośrednik”. *Amiable compositeur*, jak będzie jeszcze o tym mowa w dalszej części opracowania, ma za zadanie postępować wobec stron jako ich wspólny przyjaciel, a jednocześnie pośredniczyć w doprowadzeniu do zgody. Wydaje on wyrok równy mocą wyrokowi arbitra⁶⁶.

Istotne przy omawianiu regulacji prawa francuskiego jest to, że Francja nie zaadaptowała dotychczas do swojego ustawodawstwa wzoru ustawy modelowej UNCITRAL, tak jak uczyniły to Niemcy czy też Austria. Wpływ na to miała zarówno rodzinna tradycja arbitrażu we Francji, jak i względy polityczne. W NCPC tytuł III odnosi się bezpośrednio do wyroku arbitrażowego i tak też został zatytułowany. Regulacja wyroku arbitrażowego w tym właśnie tytule zamieszczona została w art. 1469–1480 NCPC⁶⁷. Dotyczy ona takich kwestii, jak elementy składające się na wyrok, forma wyroku oraz podstawa wyrokowania. Szczególne znaczenie w ramach tych przepisów ma art. 1476 NCPC, który określa skutki wyroku arbitrażowego. W świetle powyższego wyrok arbitrażowy ma od chwili wydania, powagę rzeczy osądzonej odnośnie do sporu, którego dotyczy. Jest to dość znamienne rozwiązanie, świadczące jednocześnie o zrównaniu wyroku sądu polubownego z wyrokiem sądu państwowego. Zaprzecza także tezie, jakoby wyrok arbitrażowy miał być ugodą (umową) zawartą pomiędzy stronami⁶⁸ (o czym szczegółowo w dalszej części tego opracowania). Zgodnie z art. 1477 NCPC, wyrok sądu polubownego podlega przymusowemu wykonaniu tylko wskutek nadania klauzuli wykonalności przez sąd okręgowy, w którego okręgu został wydany. Aby uzyskać klauzulę

⁶⁴ Zob. Ph. Fouchard, *International Arbitration en France* (w:) *Internationale Schiedgerichtsbarkeit*, pod red. P. Gottwald, Bielefeld 1997, s. 365 i n.; także A.W. Wiśniewski, *Modele krajowej regulacji prawa o arbitrażu handlowym...*, s. 122 i 123.

⁶⁵ Pierwszy francuski kodeks postępowania cywilnego pochodził z czasów Napoleona z 14 kwietnia 1806 r. W XX wieku francuska ustawa procesowa przechodziła gruntowne zmiany. Od 1973 r. zaczęto wprowadzać, w formie kolejnych dekrétów „Nowy kodeks postępowania cywilnego”. Nazwa ta uzyskała sankcję dekretem z dnia 5 grudnia 1975 r. Dopiero po trzydziestu dwóch latach, gdy ostatnie przepisy poprzedniego kodeksu utraciły moc, zaprzestano stosowania przymiotnika „nowy” na podstawie ustawy z dnia 20 grudnia 2007 r. Zob. więcej R. Wojciechowski, *Przepisy francuskiego kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu arbitrażowym. Przekład z wprowadzeniem*, ADR 2009, nr 4 s. 167 i n.; P. Rylski, *Opozycja osoby trzeciej (tierce opposition) – nadzwyczajny środek zaskarżenia francuskiej procedury cywilnej*, PS 2006, nr 5, s. 130 i n.; tenże, *Działanie sądu z urzędu a podstawa faktyczna wyroku cywilnego*, Warszawa 2009, s. 120 (przyp. nr 7); J.M. Vuillemin, *Jugement et sentence arbitrale*, Lausanne 1987, s. 171 i n.

⁶⁶ Por. B. Oppetit, *Théorie de l'arbitrage*, Paris 1998, s. 41 i n.; Ch. Gavalda, C.L. de Leyssac, *L'arbitrage*, Paris 1993, s. 79; zob. także A.J. Bělohávek, *Arbitration, ordre public and criminal law*, Kyiv 2009, s. 571 i n.; L. Gouffès, *L'arbitrage international propose-t-il un modèle original de justice?* (w:) B. Oppetit, H. Gaudemet-Tallon, Ph. Fouchard, *Recherche sur l'arbitrage en droit international et comparé*, Paris 1997, s. 14.

⁶⁷ Zob. J.F. Poudret, S. Besson, *Droit comparé de l'arbitrage international*, Bruylant 2002, s. 683 i n.

⁶⁸ Por. Ch. Gavalda, C.L. de Leyssac, *L'arbitrage...*, s. 83.

wykonalności, zainteresowane strony obowiązane są złożyć w sekretariacie sądu odpis wyroku wraz z egzemplarzem umowy o arbitraż. Ustawodawstwo francuskie przewiduje możliwość stwierdzenia nieważności wyroku w przypadku: braku podpisu pod wyrokiem, braku uzasadnienia, braku podstawowych elementów składających się na rozstrzygnięcie arbitrażowe. Jest to ciekawe rozwiązanie, tym bardziej że wyklucza co do zasady ewentualność funkcjonowania w obrocie nieistniejących orzeczeń arbitrażowych.

Kolejny tytuł IV NCPC został poświęcony środkom odwoławczym od wyroku arbitrażowego. W tym zakresie regulacja ta jest dość znamienita i niepowtarzalna. W świetle art. 1481 NCPC wyrok sądu polubownego nie podlega sprzeciwowi ani skardze kasacyjnej. Natomiast wyrok taki może zostać zaskarżony sprzeciwem przez osobę trzecią przed sądem, który byłby właściwy w razie braku umowy o arbitraż. Stronom zaś przysługuje możliwość wniesienia apelacji, o ile wcześniej nie wykluczyły jej w zawartym porozumieniu. Tego rodzaju rozwiązanie pozwala postawić tezę, że w zakresie kontroli orzeczenia arbitrażowego prawo francuskie przyjęło niezwykle liberalne uregulowanie. Autonomia stron, sięgająca tak daleko, iż dotyka nawet możliwość wykluczenia kontroli wyroku sądu polubownego, z perspektywy omawianego porządku nie wydaje się stanowić zagrożenia. Niemniej jednak prawo francuskie w tym właśnie zakresie jest jednym z nielicznych regulacji, które taką możliwość dopuszczają. Wyrok arbitrażowy po rozpoznaniu apelacji może zostać uchylony lub też zmieniony. Dodatkowo ustawodawca francuski w art. 1484 NCPC przewidział możliwość złożenia skargi o uchylenie wyroku sądu polubownego, jeżeli strony w nawiązaniu do rozróżnienia dokonanego w art. 1482 NCPC, wykluczyły apelację albo nie zastrzegły wyraźnie tego uprawnienia w umowie o arbitraż. Skarga o uchylenie wyroku dopuszczalna jest w następujących przypadkach: 1) jeżeli arbiter orzekał bez porozumienia arbitrażowego lub porozumienie takie było nieważne lub wygasło; 2) jeżeli sąd arbitrażowy orzekał w nieprawidłowym składzie albo gdy arbiter jedyny był nieprawidłowo powołany; 3) jeżeli arbiter orzekł niezgodnie z warunkami umowy o arbitraż; 4) jeżeli nie zachowano zasady kontrydiktoryjności; 5) we wszystkich przypadkach nieważności przewidzianych w art. 1480 NCPC; 6) jeżeli arbiter pogwałcił jedną z zasad porządku publicznego. Sąd rozpatrując skargę o uchylenie wyroku arbitrażowego, uchyla ten wyrok i orzeka w granicach upoważnienia arbitra, chyba że wszystkie strony wyraziły odmienną wolę (art. 1485 NCPC)⁶⁹.

Dwa ostatnie tytuły zostały zreformowane przez dekret z dnia 12 maja 1981 r., o którym wyżej była mowa. Powodem reformy była chęć znowelizowania starych przepisów, które w zakresie środków odwoławczych od orzeczeń arbitrażowych były bardzo nieprzejrzyste i treściowo uznawane za niesłowne. Obydwa tytuły cechują się szczególną liberalnością w dopuszczeniu prawie nieograniczonej autonomii stron przy kształtowaniu postępowania arbitrażowego. Piąty tytuł obowiązuje dla międzynarodowych postępowań arbitrażowych, które zdefiniowane zostały w art. 1492 NCPC. Ponadto tytuł ten zawiera także reguły tworzenia sądu arbitrażowego (art. 1493 NCPC) i przeprowadzania postępowania (art. 1494, 1496, 1497 NCPC). Artykuł 1494 ust. 1 NCPC pozwala

⁶⁹ Por. tamże, s. 89 i n.

stronom regulować postępowanie arbitrażowe w sposób bezpośredni. Może to nastąpić poprzez odniesienie się do regulaminu arbitrażowego bądź też poprzez poddanie postępowania arbitrażowego prawu procesowemu, które wskazuje umowa o arbitraż. Sąd polubowny w myśl prawa francuskiego może rozstrzygać spór według prawa, wybranego przez strony, a w przypadku braku takiego wyboru, według prawa, które jest najbardziej właściwe (art. 1496 NCPC)⁷⁰. Arbitr może orzekać również jako przyjaciel-ski pośrednik (według zasad słuszności), jeżeli umowa stron go do tego upoważniła (art. 1497 NCPC)⁷¹. Szósty tytuł ma dodatkowy obszar zastosowania, ponieważ jest on obowiązujący dla orzeczeń arbitrażowych wydanych zarówno za granicą, jak i w kraju, ale w sprawach arbitrażu międzynarodowego. W tym wypadku nacjonalność orzeczenia jest ustalona po tym, gdzie zostało ono wydane. Jeżeli orzeczenie zostało wydane za granicą, to i tak podlega regułom tytułu szóstego niezależnie od tego, czy zostało wydane w sprawach arbitrażu międzynarodowego (art. 1492 NCPC), czy też w czysto wewnętrznym postępowaniu arbitrażowym⁷². Dla zastosowania tytułu szóstego przyjęto alternatywne kryteria: po pierwsze – lokalizacji, po drugie – międzynarodowości. Zgodnie z tymi ustaleniami tylko wewnętrzne orzeczenia arbitrażowe wyłączone są z liberalnego systemu uznawania w ramach szóstego tytułu, podczas gdy już zagraniczne wewnętrzne orzeczenia arbitrażowe, w taki sam sposób jak międzynarodowe orzeczenia, podporządkowane są temu właśnie systemowi⁷³. Wynika to z tego, że w ustawodawstwie francuskim jest możliwość przyjęcia, iż orzeczenie wydane we Francji, ale według innego porządku prawnego, będzie miało charakter zagraniczny. Decydującym kryterium niekoniecznie musi być tu miejsce wydania, lecz zastosowalność określonego porządku prawnego.

Kluczowym zagadnieniem dla zastosowania piątego i szóstego tytułu jest pojęcie międzynarodowego arbitrażu, który w art. 1492 NCPC został sformułowany w ten sposób, iż międzynarodowym arbitrażem jest arbitraż dotyczący spraw handlu międzynarodowego. Tak więc postępowanie arbitrażowe według prawa francuskiego jest wtedy międzynarodowe, gdy dotyczy interesów handlu międzynarodowego. Treść art. 1492 NCPC odnosi się do przekraczającego granice charakteru leżącego u podstaw stosunku prawnego, co ogólnie określane jest jako ekonomiczne ujęcie międzynarodowości. W ujęciu spraw handlu zagranicznego samo pochodzenie stron stosunku prawnego nie zawsze musi wiązać się z różnymi państwami, aczkolwiek najczęściej jest to uzasadnieniem dla uznania handlu za międzynarodowy. Za międzynarodowy uznany został także spór na podstawie umowy podwykonania między dwoma francuskimi stronami, który dotyczył dzieła mającego rezultat za granicą. Świadczy to o tym,

⁷⁰ Zob. także K. Lionnet, A. Lionnet, *Handbuch der internationalen und nationalen Schiedsgerichtsbarkeit*, Stuttgart-München-Hannover-Berlin-Weimar-Dresden 2005, s. 374.

⁷¹ Por. M. de Boissésou, *Le droit français de l'arbitrage interne et international*, Lille 1990, s. 660 i n.; E. Mezger, *Kernpunkte der französischen Reform des Rechts des Schiedsgerichtsweisen*, RIW 1980, z. 10, s. 513.

⁷² Por. P. Girard, *Aptitude à compromettre et immunité de juridiction* (w:) B. Oppetit, H. Gaudemet-Tallon, Ph. Fouchard, *Recherche sur l'arbitrage en droit international et comparé*, Paris 1997, s. 69 i 70.

⁷³ Por. B. Célice, M. Peltzer, *Internationale Schiedsgerichtsbarkeit in Frankreich*, ZIP 1983, z. 6, s. 746 i n.; P. Mayer, *L'insertion de la sentence dans l'ordre juridique français* (w:) *Droit et pratique de l'arbitrage international en France*, Paris 1984, s. 84; FCh. Jeantet, *L'accueil des sentences étrangères ou internationales dans l'ordre juridique français*, Rev. Arb. 1981, s. 540.

że wykładnia spraw handlu międzynarodowego za każdym razem musi być dokonywana w sposób autonomiczny⁷⁴. Sformułowanie określone w art. 1492 NCPC wiąże się ze wcześniejszymi definicjami międzynarodowego postępowania arbitrażowego we francuskim orzecznictwie. Co do zasady – chodziło zawsze o to, aby międzynarodowe postępowanie mniej dotyczyło francuskiego porządku prawnego, a przez to, by istniała tylko ograniczona potrzeba kontroli.

Sądowa kontrola międzynarodowych i zagranicznych orzeczeń arbitrażowych w prawie francuskim odbywa się zgodnie z artykułami tytułu VI. Uznanie i wykonanie międzynarodowych i zagranicznych orzeczeń wstępnie zostało uregulowane w art. 1498 NCPC, zgodnie z którym wyroki arbitrażowe są uznawane we Francji, wówczas gdy ich istnienie zostanie udowodnione przez tego, kto powołuje się na nie, i jeżeli ich uznanie nie jest w oczywisty sposób sprzeczne z międzynarodowym porządkiem publicznym. Pod tymi samymi warunkami są one uznawane za wykonalne we Francji przez sędziego wykonawczego. Dodatkowo istnienie wyroku jest potwierdzane przez przedłożenie jego oryginału wraz z umową o arbitraż lub odpisami tych dokumentów, z zachowaniem warunków wymaganych dla ich wiarygodności. Jeżeli dokumenty nie zostały zredagowane w języku francuskim, strona obowiązana jest przedłożyć ich przekład poświadczony przez tłumacza przysięgłego (art. 1499 NCPC).

Poza wspomnianymi powyżej środkami odwoławczymi, prawo francuskie w art. 1501 NCPC przewiduje możliwość wniesienia apelacji od orzeczenia, które odmawia uznania lub wykonalności. Możliwość wniesienia apelacji jest dopuszczalna również od orzeczenia uznającego wyrok arbitrażowy lub przyznającego mu wykonalność⁷⁵. W tym ostatnim przypadku wniesienie apelacji jest uzależnione od zaistnienia następujących okoliczności (art. 1502 NCPC): 1) jeżeli arbiter orzekał bez umowy o arbitraż lub umowa taka była nieważna lub wygasła; 2) jeżeli sąd arbitrażowy orzekał w nieprawidłowym składzie albo gdy arbiter jedyny był nieprawidłowo powołany; 3) jeżeli arbiter orzekł niezgodnie z warunkami umowy o arbitraż; 4) jeżeli nie zachowano zasady kontrydiktoryjności; 5) jeżeli uznanie wyroku lub przyznanie mu wykonalności są sprzeczne z międzynarodowym porządkiem publicznym. Punktem wyjścia powyższej regulacji jest założenie, że sądowi, który orzekał o uznaniu i wykonaniu przypisany jest ograniczony zakres sprawdzania, podobnie jak i sądowi rozpoznającemu apelację. Wyrok arbitrażowy wydany we Francji w zakresie arbitrażu międzynarodowego może stanowić przedmiot skargi o uchylenie w tych samych przypadkach, na które wskazuje art. 1504 NCPC. Zarządzenie, które przyznaje wykonalność temu wyrokowi, nie podlega zaskarżeniu. Jednakże skarga o uchylenie wyroku arbitrażowego pociąga za sobą z mocy prawa, w granicach kognicji sądu, zażalenie na zarządzenie sędziego przyznające wykonalność albo wnioski o wyłączenie sędziego (art. 1504 NCPC). Z przedstawionej regulacji wynika, że prawo francuskie wyraźnie rozdziela międzynarodowe orzeczenia arbitrażowe na krajowe i zagraniczne. Skarga określona w art. 1504 NCPC przysługuje wyłącznie do orzeczeń międzynarodowych, ale krajowych, podczas gdy

⁷⁴ Por. P. Bellet, E. Mezger, *L'arbitrage international dans le nouveau code de procédure civile*, RCDIP 1981, s. 616; P. Fouchard, *L'arbitrage international en France après le décret du 12 mai 1981*, Clunet 1982, vol. 109, nr 2, s. 379.

⁷⁵ Zob. J.M. Vuillemin, *Jugement et sentence arbitrale*, Lausanne 1987, s. 187.

przy zagranicznych jest dopuszczalna apelacja od orzeczenia w przedmiocie uznania lub stwierdzenia wykonalności. Skarga jednakże może być oparta na tych samych podstawach co apelacja od orzeczenia w przedmiocie uznania lub stwierdzenia wykonalności. W tym więc dla międzynarodowych orzeczeń, czy to krajowych, czy to zagranicznych, obowiązuje ten sam zakres kontroli. Apelacja, podobnie jak skarga, przysługuje w terminie miesięcznym, z tym że w stosunku do apelacji termin liczony jest od dnia doręczenia orzeczenia wydanego przez sąd (art. 1503 NCPC); natomiast w odniesieniu do skargi termin ten biegnie od momentu wydania wyroku arbitrażowego i staje się ona niedopuszczalna, jeżeli nie została wniesiona w ciągu miesiąca od doręczenia wyroku uznanego za wykonalny (art. 1504 NCPC). Rozróżnienie zatem na krajowe i zagraniczne międzynarodowe orzeczenia arbitrażowe ma tu szczególne znaczenie. Niewątpliwie jest to także przykład ciekawego rozwiązania, które nie jest spotykane w innych porządkach prawnych. Podział orzeczeń międzynarodowych na krajowe i zagraniczne nie jest możliwy w przypadku ustawodawstwa polskiego, które hołduje zasadzie miejsca wydania orzeczenia, a tym samym kwalifikuje to orzeczenie do krajowych bądź też zagranicznych.

3.5. Prawo belgijskie

W prawie belgijskim postępowanie arbitrażowe uregulowane zostało w szóstej części belgijskiego Code judiciaire (CJ). Możliwość skorzystania z przepisów dotyczących sądownictwa polubownego jest uzależniona od miejsca przeprowadzenia samego postępowania. Jeżeli postępowanie przed sądem polubownym miało miejsce na terenie Belgii, możliwe jest wówczas uwzględnienie regulacji CJ w zakresie arbitrażu. Prawo belgijskie odmiennie niż prawo francuskie nie różnicuje postępowań międzynarodowych wewnętrznych i krajowych⁷⁶. Jeżeli przeprowadza się postępowanie przed sądem polubownym w Belgii, to jednocześnie podlega ono przede wszystkim belgijskiemu CJ, bez względu na to, czy istnieją stosunki z zagranicą i czy pojawia się element międzynarodowy. W świetle prawa belgijskiego wyrok arbitrażowy powinien być sporządzony w formie pisemnej, zawierać rozstrzygnięcie oraz podpisy arbitrów. CJ w zakresie wyroku sądu polubownego nie przewiduje szczególnego podziału. Niemniej jednak różnice w zakresie podejścia do krajowych czy zagranicznych wyroków arbitrażowych ujawniają się w przypadku ewentualnego skorzystania ze środków przewidzianych przeciwko wyrokowi sądu polubownego. Jedynym środkiem prawnym służącym zaskarżeniu orzeczenia sądu polubownego jest skarga uregulowana w art. 1704ff CJ. Skarga o uchylenie wyroku arbitrażowego jest wnoszona tylko i wyłącznie od orzeczeń, które zostały wydane w Belgii i są traktowane jako orzeczenia krajowe⁷⁷. Zagraniczne natomiast

⁷⁶ Zob. M. Canivet, *Arbitration in Belgium* (w:) *CMS Guide to Arbitration*, Frankfurt am Main 2009, s. 87 i n.; G. Keutgen, *Le droit belge de l'arbitrage* (w:) *FS Glossner 1994 Festschrift für Ottoarndt Glossner zum. 70. Geburtstag*, Heidelberg 1994, s. 165 i n.; H. van Houtte, M. Looyens, *Law and Practice of International Arbitration in Belgium* (w:) *International arbitration*, pod red. P. Gottwald, Bielefeld 1997, s. 161 i n.

⁷⁷ Zob. N. Watté, *Le sort des sentences arbitrales en droit belge depuis la loi du 27 mars 1985*, RBDI 1988, nr 2, s. 498 i n.; G. Horsmans, *Actualité et évolution du droit belge l'arbitrage*, Rev. Arb. 1992, nr 3, s. 417 i n.; tenże, *La loi belge du 19*

rozstrzygnięcia arbitrażowe mogą być przedmiotem decyzji o uznaniu lub wykonaniu i dopiero po wydaniu decyzji w tym przedmiocie istnieje możliwość kwestionowania jej treści. Na obecny kształt kontroli orzeczeń sądu polubownego w dużym stopniu wpłynęła reforma prawa z dnia 27 marca 1985 r., w ramach której ograniczono podstawową dopuszczalność skargi o uchylenie krajowego wyroku arbitrażowego w ten sposób, że skarga nie jest dopuszczalna w wypadkach, w których strony nie mają żadnego związku z Belgią. W związku z tym do art. 1717 CJ dodano czwarty ustęp. Uchylenie orzeczenia sądu polubownego miało zostać wyłączone także przy krajowych postępowaniach przed sądem polubownym, kiedy żadna strona nie miała związku z Belgią (w postaci miejsca zamieszkania czy też obywatelstwa). Powyższa regulacja miała służyć rozwojowi arbitrażu międzynarodowego i stworzeniu dogodnego forum dla międzynarodowego postępowania polubownego. Belgia w zamierzeniach twórców reformy miała stać się ważnym miejscem dla prowadzenia międzynarodowego postępowania arbitrażowego. Późniejsze doświadczenia pokazały jednak, że efekt był nieco inny, ponieważ możliwość pozbawienia kontroli orzeczenia arbitrażowego faktycznie na strony podziało odstraszająco. W świetle zmian art. 1717 ust. 4 CJ zasadniczym celem było uniemożliwienie uchylenia orzeczenia arbitrażowego nawet wówczas, gdy zostało ono wydane w Belgii, jeżeli żadna ze stron nie miała powiązania z tym państwem w postaci obywatelstwa, siedziby, oddziału czy też zakładu. Odwrotnie zaś, była możliwość wzruszenia już wtedy, gdy jedna ze stron legitymowała się obywatelstwem belgijskim. Rozwiązanie to z punktu widzenia innych regulacji było dość specyficzne, bowiem z jednej strony blokowało swobodę w zakresie kontroli rozstrzygnięcia arbitrażowego, z drugiej znów, było wyrazem pewnej tendencji do uwolnienia arbitrażu spod jakiegokolwiek porządku prawnego. Samo zjawisko uwolnienia spod porządku prawnego ujmowane było jako przejaw delokalizacji. Regulacja belgijska nie była jednak wolna od krytyki doktryny prawa arbitrażowego. Jednym z podstawowych pytań, jakie kierowano pod adresem wspomnianego rozwiązania, było to, w jakim momencie powinno się uwzględniać kryteria z art. 1717 ust. 4 CJ. Zdaniem niektórych przedstawicieli doktryny, miarodajnym momentem był moment rozpoczęcia postępowania przed sądem polubownym. W opinii natomiast innych miarodajny powinien być moment ostatecznego zawarcia umowy o arbitraż, jeżeli w chwili złożenia oświadczeń woli, strony umowy o arbitraż nie miały żadnego powiązania w aspekcie wskazanym w art. 1717 ust. 4 CJ⁷⁸. Na uzasadnienie takiego stanowiska podnoszono, że strony pochodzące z innego państwa niż Belgia świadomie zdecydowały się na wybór tego miejsca postępowania ze względu właśnie na status postępowania arbitrażowego i wynikające stąd prawne możliwości ograniczenia kontroli orzeczenia arbitrażowego. Wykluczenie wzruszalności byłoby tym samym skutkiem zawartej umowy o arbitraż. Przy tym założeniu pojawiała się jednak istotna wątpliwość dotycząca tego, czy należy uznawać zmiany w powiązaniach z państwem belgijskim zarówno po zawarciu umowy, jak też po zakończeniu umowy

mai 1998 sur l'arbitrage international, Rev. Arb. 1999, nr 3, s. 475 i n.; L. Matray, *La loi belge du 27 mars 1985 et ses répercussions sur l'arbitrage commercial international*, RDIDC 1987, s. 243 i n.

⁷⁸ Zob. L. Matray, *La loi belge du 27 mars 1985...*, s. 254; H. van Houtte, *La loi belge du 27 mars 1985 sur l'arbitrage international*, Rev. Arb. 1986, nr 1, s. 29 i n.

o arbitraż. Względy celowościowe i możliwości nadużycia skłaniają do przyjęcia koncepcji, że wszelkie zmiany w powiązaniach powinny być uwzględniane zarówno przed wydaniem orzeczenia arbitrażowego (czyli w momencie rozpoczęcia postępowania arbitrażowego, w trakcie jego trwania i zakończenia), jak i po wydaniu orzeczenia.

Podczas kolejnej reformy 19 maja 1998 r. ustawodawca belgijski zmienił m.in. treść art. 1717 ust. 4 CJ w ten sposób, iż zrezygnował z rozwiązania przewidującego wykluczenie wzruszenia orzeczenia arbitrażowego z mocy prawa, lecz uzależnił to od porozumienia stron⁷⁹. Dzięki temu, to strony stają się ostatecznymi decydentami w przedmiocie kontroli orzeczenia sądu polubownego, a dodatkowo okoliczność, iż pozostaje ta kwestia w ich gestii nie działa na nie już w sposób odstrasający. Obecna regulacja belgijska odpowiada w większym stopniu regulacji przyjętej w Szwajcarii, kładąc nacisk na autonomię woli stron. W świetle art. 1717 ust. 4 CJ strony mogą poprzez wyraźne określenie w umowie arbitrażowej lub poprzez wcześniejszą umowę wykluczyć jakiekolwiek odwołanie od orzeczenia arbitrażowego, jeśli żadna z nich nie jest osobą fizyczną mającą narodowość belgijską lub siedzibę w Belgii, ani osobą prawną posiadającą w Belgii swoje główne przedsiębiorstwo lub mającą tam oddział. Pomimo wprowadzonych zmian, wątpliwe nadal pozostaje zagadnienie uznania i wykonania w Belgii orzeczenia, jeżeli strony wykluczyły możliwość jego wzruszenia.

Wyrok arbitrażowy w świetle CJ może wywoływać skutki prawne, do których zalicza się moc wykonawczą. Moc wykonawcza nie rodzi się jednak z momentem wydania wyroku, niezbędna jest w tym względzie ingerencja sądu państwowego. Zgodnie z art. 1710 ust. 1 CJ, wyrok arbitrażowy może być przedmiotem przymusowego wykonania tylko wtedy, gdy zaopatrzony został w formułę egzekucyjną przez prezesa sądu pierwszej instancji na żądanie strony zainteresowanej. Moc wykonawcza nie może być nadana orzeczeniu, które nie jest jeszcze ostateczne. Ostateczność w powyższym wypadku rozumiana jest w ten sposób, iż nie przysługuje już żadne odwołanie do sądu arbitrażowego drugiej instancji. Jeżeli wyrok w tym zakresie jest niezaskarżalny, istnieje możliwość nadania mu mocy wykonawczej.

3.6. Prawo szwajcarskie

W prawie szwajcarskim początkowo podstawową regulacją był międzykantonalny konkordat arbitrażowy z 27 marca 1969 r., który miał zastosowanie również względem międzynarodowych postępowań arbitrażowych. W zakresie międzynarodowych postępowań, które nie wykazywały żadnych powiązań ze Szwajcarią i tym samym nie dotyczyły znacząco szwajcarskiego porządku prawnego, regulacje konkordatu zostały uznane za niestosowne. Krytykowano przede wszystkim art. 36 w przedmiocie skargi na nieważność orzeczenia, zarzucając, iż orzeczenie sądu polubownego podlega rela-

⁷⁹ Por. G. Horsmans, *La loi belge du 19 mai 1998 sur l'arbitrage international...*, s. 30 i n.; H. Verbist, *Reform des belgischen Rechts der Schiedsgerichtsbarkeit* (Das Gesetz vom 19. Mai 1998), *Betriebsberater* 1998, s. 9; tenże, *Die Aufhebungsklage gegen Schiedssprüche in internationalen Schiedsverfahren in Belgien nach Reform des Schiedsverfahrensrechts durch das Gesetz vom 19. Mai 1998* (w:) *FS Sandrock 2000 Festschrift für Otto Sandrock zum 70. Geburtstag*, Heidelberg 2000, s. 993 i n.

tywnie szerokiej możliwości wzruszenia. Ponadto także niektóre przesłanki wzruszenia faktycznie umożliwiały treściową kontrolę orzeczenia sądu polubownego⁸⁰. Ówczesny stan prawny utrzymywał się do roku 1989, w którym miała miejsce reforma IPRG. W rozdziale 12 IPRG uregulowano międzynarodowe sądownictwo arbitrażowe. Przyjęto jednocześnie, iż w takim zakresie, w jakim stosuje się IPRG, konkordat przestaje obowiązywać. Zakres zastosowania 12 rozdziału IPRG został uregulowany w art. 176 ust. 1, zgodnie z którym postanowienia tego rozdziału obowiązują sądy arbitrażowe z siedzibą w Szwajcarii, o ile przy zakończeniu umowy o arbitraż chociaż jedna strona nie miała miejsca zamieszkania lub miejsca pobytu w Szwajcarii. I w tym wypadku podkreślano, że niezrozumiałe jest przyjęcie tego kryterium w ten sposób, ponieważ późniejsza zmiana mogłaby również doprowadzić do tego samego. Miarodajne więc ustalenie tego elementu w pewnych sytuacjach mogło zawodzić, chociażby wówczas, gdy strony po podpisaniu zapisu na sąd polubowny zmieniłyby miejsce zamieszkania lub miejsce pobytu na teren właśnie Szwajcarii⁸¹.

Zastosowanie prawnych regulacji IPRG do postępowania arbitrażowego zależy od dwóch kryteriów. Z jednej strony IPRG z terytorialnego punktu widzenia jest ograniczone do postępowań arbitrażowych, które swoją siedzibę mają w Szwajcarii. Z drugiej znowu strony postępowanie arbitrażowe musi być o tyle międzynarodowe, o ile przynajmniej jedna ze stron nie może mieć swojego miejsca zamieszkania lub pobytu w Szwajcarii. O ile w art. 176 ust. 1 IPRG wskazuje się na przesłanki uznania postępowania za międzynarodowe, o tyle już w art. 176 ust. 2 IPRG przewiduje się możliwość wykluczenia zastosowania IPRG, z tym że wówczas alternatywnie postępowanie podlega regułom przewidzianym w konkordacie. Rozstrzygając sprawę arbitrażową sąd polubowny jako podstawę wyroku może przyjąć reguły prawa wybranego przez strony lub w przypadku braku wyboru według reguł prawa pozostających w najbliższym związku ze sprawą. Rozwiązanie to, zakładające w dużym stopniu autonomię stron jest w pewnym sensie bardzo zbliżone do rozwiązań przyjętych w obcych systemach prawnych. Orzeczenie arbitrażowe w świetle postanowień IPRG jest wydawane według procedury i w formie uzgodnionej przez strony. Uzgodnienie nie może jednak objąć możliwości wyłączenia podpisów pod wyrokiem sądu polubownego, ponieważ sam podpis kreuje jego byt prawny. W razie braku umowy orzeczenie jest wydawane większością głosów, a w przypadku braku większości – przez samego przewodniczącego (prezesa) sądu arbitrażowego. Wyrok powinien zostać sporządzony w formie pisemnej, zawierać datę wydania, uzasadnienie i podpisy arbitrów lub jedynego arbitra (art. 189 IPRG). W prawie

⁸⁰ Zob. Ph. Dickenmann, *Arbitration in Switzerland* (w:) CMS Guide to Arbitration, Frankfurt am Main 2009, s. 613 i n.; G. Walter, *Die internationale Schiedsgerichtsbarkeit in der Schweiz – Offene Fragen zu Kap. 12 des IPR-Gesetzes*, ZBJV 1990, nr 126, s. 161 i n.; tenże, *Neues Recht der Binnenschiedsgerichtsbarkeit in der Schweiz* (w:) FS Ishikawa 2001 Festschrift für Akira Ishikawa zum 70 Geburtstag am 27. November 2001, Berlin 2001, s. 541 i n.; tenże, *Das neue internationale Zivilprozessrecht der Schweiz–Lugano–Übereinkommen und internationale Schiedsgerichtsbarkeit*, ZZP 1992, t. 105, z. 1, s. 55 i n.; A. Bucher, *Zur Lokalisierung internationaler Schiedsgerichte in der Schweiz* (w:) FS Keller 1989 Festschrift für Max Keller zum 65. Geburtstag. Beiträge zum Familien- und Vormundschaftsrecht, Schuldrecht, Internationalen Privatrecht, Verfahrens-Steuerecht, Zürich 1989, s. 566 i n.

⁸¹ Zob. G. Walter, W. Bosch, J. Brönnimann, *Internationale Schiedsgerichtsbarkeit in der Schweiz. Kommentar zu Kapitel 12 des IPR-Gesetzes*, Bern 1991, s. 47 i n.; zob. także A. Bucher, *Die neue internationale Schiedsgerichtsbarkeit in der Schweiz*, Basel und Frankfurt am Main 1989, s. 43 i n.

szwajcarskim przyjęto, że wyrok arbitrażowy wywołuje skutek od dnia jego ogłoszenia. W tym momencie uzyskuje on tzw. ostateczność, chyba że został wniesiony przez jedną ze stron środek prawny od wyroku arbitrażowego. Środek ten określany mianem sprzeciwu może zostać oparty wyłącznie na podstawach ściśle określonych w art. 190 ust. 2 IPRG. Zgodnie z nim od wyroku przysługuje sprzeciw jedynie wtedy, gdy: a) jedynie arbiter został nieprawidłowo wyznaczony lub sąd arbitrażowy został nieprawidłowo utworzony; b) sąd arbitrażowy błędnie uznał się za właściwy lub niewłaściwy; c) sąd arbitrażowy orzekał poza wnioskami, które zostały do niego wniesione lub pominął wypowiedzenie się co do jednego z głównych punktów wniosku; d) równość stron lub prawo do bycia wysłuchanym podczas procedury kontradiktoryjnej nie była zachowana i respektowana; e) orzeczenie jest sprzeczne z porządkiem publicznym. W prawie szwajcarskim w IPRG wskazuje się jedynie na skutek w postaci wykonalności. Orzeczenie arbitrażowe może uzyskać moc wykonawczą pod warunkiem jednak, że została złożona przed sądem państwowym kopia wyroku sądu polubownego. Właściwość sądu państwowego ustala się przy pomocy kryterium siedziby sądu arbitrażowego. Dopiero po przedstawieniu w sądzie orzeczenia arbitrażowego na wniosek strony nadaje się mu moc wykonawczą (art. 193 IPRG). Dzięki temu jest możliwe wszczęcie na jego podstawie przymusowej egzekucji. W stosunku natomiast do wyroków zagranicznych przyjęto, że do uznania i wykonania stosuje się konwencję nowojorską. Istotnym rozwiązaniem przewidzianym w IPRG, do którego zresztą w dalszej części opracowania będę powracał, jest możliwość wykluczenia uchylenia orzeczenia arbitrażowego z przyczyn wskazanych w art. 190 ust. 2 IPRG. Z art. 192 ust. 1 IPRG wynika, że zrzeczenie się uchylenia jest możliwe, jeżeli żadna ze stron nie ma siedziby, miejsca zamieszkania lub pobytu w Szwajcarii, zarówno przy międzynarodowych, jak i krajowych postępowaniach arbitrażowych. Dla możliwości wyłączenia uchylenia decydujące znaczenie mają więc ustalenia poczynione przez strony umowy o arbitraż⁸².

3.7. Prawo hiszpańskie

Regulacja prawa arbitrażowego w Hiszpanii pochodzi z 23 grudnia 2003 r. Została ona opublikowana 26 grudnia 2003 r. (*Boletín Oficial del Estado* z 26 grudnia 2003 r., Nr 309, poz. 23646, s. 46097–46109), a weszła w życie 27 marca 2004 r. Pod względem treści przyjętych rozwiązań ustawa hiszpańska wykazuje bardzo liczne podobieństwa do regulacji polskich. Często jednak są one ubrane w odmienne formy wynikające z techniki ustawodawczej w obydwu krajach⁸³. Ustawa hiszpańska zawiera definicję arbitrażu międzynarodowego, nie odwołując się w tym zakresie do konwencji europejskiej. Przyjmuje się, że arbitraż ma charakter międzynarodowy, gdy zachodzi jedna z następujących okoliczności: a) w momencie zawarcia umowy arbitrażowej strony mają miejsce zamieszkania w różnych państwach; b) miejsce arbitrażu, określone w umowie arbitrażowej lub zgodnie z nią, miejsce wykonania istotnej części obowiązków wynika-

⁸² Por. C. Jermini, *Die Anfechtung der Schiedssprüche im internationalen Privatrecht*, Zürich 1997, s. 363 i n.

⁸³ Zob. J.I.F. Aguado, *Arbitration in Spain* (w:) *CMS Guide to Arbitration*, Frankfurt am Main 2009, s. 593 i n.